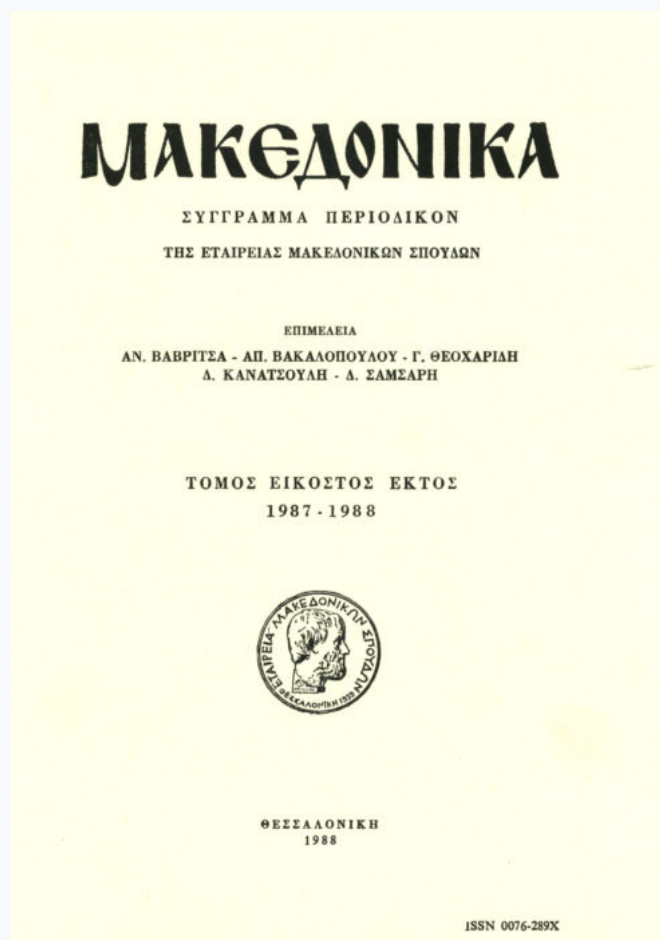

Μακεδονικά

Τόμ. 26 (1987)

Αφιερώνεται εις την μνήμην Χρίστου Ευαγγ. Λαμπρινού, Αθανασίου Ιω. Κωνσταντινίδου

Ατομικές χορηγήσεις της ρωμαϊκής πολιτείας (Civitas Romana) και η διάδοσή της στη ρωμαϊκή επαρχία Μακεδονία Ι. Η περίπτωση της Θεσσαλονίκης, πρωτεύουσας της επαρχίας

Δημήτριος Κ. Σαμσάρης

doi: [10.12681/makedonika.1084](https://doi.org/10.12681/makedonika.1084)

Copyright © 2015, Δημήτριος Κ. Σαμσάρης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σαμσάρης Δ. Κ. (1987). Ατομικές χορηγήσεις της ρωμαϊκής πολιτείας (Civitas Romana) και η διάδοσή της στη ρωμαϊκή επαρχία Μακεδονία Ι. Η περίπτωση της Θεσσαλονίκης, πρωτεύουσας της επαρχίας. *Μακεδονικά*, 26, 308–353. <https://doi.org/10.12681/makedonika.1084>

ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΧΟΡΗΓΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ (CIVITAS ROMANA) ΚΑΙ Η ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΣΤΗ ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΠΑΡΧΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Ι. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑΣ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ*

Εισαγωγικά-Μεθοδολογικά

Εδώ και αρκετά χρόνια ξεκινήσαμε μια ευρύτερη έρευνα σχετικά με τη χορήγηση και τη διάδοση της Ρωμαϊκής πολιτείας (civitas Romana)

* Στην παρούσα μελέτη, εκτός από τις συνηθισμένες συντομογραφίες, χρησιμοποιούνται επιπλέον και οι παρακάτω:

IG	:	C. Edson, Inscriptiones Graecae X. Pars II: Inscriptiones Macedoniae. Fasc. I: Inscriptiones Thessalonicae et vicinae, Berolini 1972.
ΜΠ	:	Δ. Κανατσούλη, Μακεδονική προσωπογραφία (Από του 148 π.Χ. μέχρι των χρόνων του Μ. Κωνσταντίνου), Θεσσαλονίκη 1955.
ΜΠ-Σ	:	Δ. Κανατσούλη, Μακεδονική προσωπογραφία. Συμπλήρωμα, Θεσσαλονίκη 1967.
Σαμσάρη, Έρευνες στη Θράκη:	Δ.	Σαμσάρη, Έρευνες στην ιστορία, την τοπογραφία και τις λατρείες των ρωμαϊκών επαρχιών Μακεδονίας και Θράκης, V. Η πολιτογραφική πολιτική των Ρωμαίων αυτοκρατόρων και η διάδοση της Ρωμαϊκής πολιτείας στη ρωμαϊκή επαρχία Θράκη (σσ. 130 κ.ε.), Θεσσαλονίκη 1984.
Σαρίκakis, Άρχοντες, Α'	:	Θ. Σαρίκakis, Ρωμαίοι άρχοντες της επαρχίας Μακεδονίας. Μέρος Α': Από της ιδρύσεως της επαρχίας μέχρι των χρόνων του Αυγούστου (148-27 π.Χ.), Θεσσαλονίκη 1971.
Σαρίκakis, Άρχοντες, Β'	:	Θ. Σαρίκakis, Ρωμαίοι άρχοντες της επαρχίας Μακεδονίας. Μέρος Β': Από του Αυγούστου μέχρι του Διοκλητιανού (27 π.Χ. - 284 μ.Χ.), Θεσσαλονίκη 1977.
Sarikakis, Soldats	:	Th. Sarikakis, Des soldats macédoniens dans l'armée romaine, «Ancient Macedonia», II (Papers read at the Second International Symposium held in Thessaloniki, 19-24 August 1973), Thessaloniki 1977.

στις ρωμαϊκές επαρχίες της Βαλκανικής. Έχουμε ήδη δημοσιεύσει τα αποτελέσματα της σχετικής έρευνάς μας γύρω από τη ρωμαϊκή επαρχία Θράκη¹. Όσον αφορά πάλι τη ρωμαϊκή επαρχία Μακεδονία, πολύ σύντομα θα δημοσιευτούν τα πορίσματα που προέκυψαν από την έρευνά μας γύρω από τη μαζική χορήγηση της civitas Romana στους peregrinos της Μακεδονίας με την έκδοση της constitutio Antoniniana (212 μ.Χ.)²· ενώ μπορεί κανείς να σχηματίσει ήδη μια ιδέα για τη χορήγηση και διάδοση της civitas Romana στο χώρο της σημ. Δυτικής Μακεδονίας από μια παλιότερη μελέτη μας³, όπου επισημαίνεται η ύπαρξη είκοσι δυο συνολικά ατόμων με ρωμαϊκά ονόματα γένους (gentilicia)⁴.

Στα πλαίσια της ευρύτερης αυτής έρευνάς μας γύρω από την civitas Romana, δημοσιεύουμε εδώ τα πορίσματα που προέκυψαν από τη μελέτη κυρίως των επιγραφών της Θεσσαλονίκης· ενώ σύντομα θα ακολουθήσει η δημοσίευση των αποτελεσμάτων της έρευνάς μας γύρω από τις υπόλοιπες πόλεις και περιοχές της ρωμαϊκής επαρχίας Μακεδονίας.

Η μελέτη των ατομικών χορηγήσεων και της διάδοσης της Ρωμαϊκής πολιτείας (civitas Romana) στη Θεσσαλονίκη ως το 212 μ.Χ.⁵ παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και η περίπτωση της επέβαλλε μια ξεχωριστή εξέταση για πολλούς λόγους⁶. Πρώτα πρώτα γιατί η Θεσσαλονίκη είναι η μοναδική πόλη της ρωμαϊκής επαρχίας Μακεδονίας, για την οποία υπάρχει σήμερα στη διάθεση του ερευνητή ένα τόσο πλούσιο επιγραφικό υλικό—χάρη στην έκδοση του Corpus των επιγραφών της από τον Ch.

1. Βλ. πιο πάνω στις συντομογραφίες: Σ α μ σ ά ρ η, 'Έρευνες στη Θράκη, 130 κ.ε.

2. Δ. Σ α μ σ ά ρ η, Εφαρμογή και συνέπειες του διατάγματος του Καρακάλλα (constitutio Antoniniana) στη Μακεδονία, στον «Τιμητικό τόμο για τον Καθηγητή Κωνστ. Βαβούσκο» (υπό εκτύπωση).

3. Δ. Σ α μ σ ά ρ η, Τα ανθρωπωνύμια της Δυτικής Μακεδονίας κατά τη ρωμαϊκή κρατία με βάση τις επιγραφικές μαρτυρίες, «Μακεδονικά» 22 (1982) 259 κ.ε.

4. Πρόκειται για τρεις Αιλίους, έναν Αντώνιο, ένα Δομίτιο, οκτώ Ιουλίους, μια Μαρκία, τρεις Ουαλέριους και πέντε Φλαβίους. Για τους χορηγούς της Ρωμαϊκής πολιτείας τους πρβ. πιο κάτω τις παρόμοιες περιπτώσεις στην πόλη της Θεσσαλονίκης.

5. Για τη διάδοση της civitas Romana μετά το έτος αυτό βλ. πιο πάνω σημείωση 2.

6. Πρβ. G. Mihailov, Aspects de l'onomastique dans les inscriptions anciennes de Thessalonique, «Η Θεσσαλονίκη μεταξύ Ανατολής και Δύσεως» (Πρακτικά τεσσαρακονταετηρίδος της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, 30 Οκτωβρίου-1 Νοεμβρίου 1980), Θεσσαλονίκη 1982, σ. 84: «...Je voudrais terminer par quelques brèves remarques concernant la citoyenneté romaine uniquement pour souligner l'importance du problème et la nécessité d'une étude spéciale consacrée à lui...».

Edson¹—, το οποίο επιτρέπει μια έρευνα σε βάθος και προσφέρει μεγαλύτερη ασφάλεια στην εφαρμογή των στατιστικών μεθόδων. Έπειτα η Θεσσαλονίκη ήταν, από δημογραφική άποψη, μια από τις πιο πολυάνθρωπες πόλεις της Ελλ. Ανατολής και ο αριθμός των *cives Romani* που απαντούν στις επιγραφές της είναι πολύ σημαντικός. Εξάλλου ως πρωτεύουσα («μητρόπολις») της ρωμαϊκής επαρχίας Μακεδονίας και ως έδρα των ρωμαϊκών επαρχιακών αρχών είχε προσελκύσει από τη μια μεριά περισσότερο το ενδιαφέρον των Ρωμαίων², από την άλλη μεριά πρόσφερε στους κατοίκους της μια πιο άμεση και πιο συχνή επαφή με τα όργανα της ρωμαϊκής επαρχιακής διοίκησης και με το περιβάλλον τους. Από την άποψη μάλιστα αυτή η έρευνα της πόλης αυτής παρουσιάζει και γενικότερο ακόμη ενδιαφέρον. Κι αυτό, γιατί μας παρουσιάζει ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα γύρω από την πολιτογραφική πολιτική των Ρωμαίων και το νομικό εκρωμαϊσμό σε μια πρωτεύουσα ρωμαϊκής επαρχίας στην Ελληνική Ανατολή.

Η μελέτη ωστόσο του φαινομένου που μας απασχολεί παρουσιάζει στην περίπτωση της Θεσσαλονίκης ιδιαίτερες δυσκολίες και περίπλοκα μεθοδολογικά προβλήματα, ορισμένα μάλιστα δυσεπίλυτα, αφού η έρευνά μας στηρίζεται υποχρεωτικά στην επιγραφική και στην ανθρωπωνυμολογία. Το βασικότερο από τα προβλήματα αυτά αφορά τους τρόπους και τα κριτήρια αναγνώρισης των Θεσσαλονικέων, στους οποίους είχε απονεμηθεί η Ρωμαϊκή πολιτεία (*civitas Romana*)³.

Έτσι, με ασφάλεια μπορεί κανείς να αναγνωρίσει μόνο τους πολιτογραφημένους Ρωμαίους πολίτες που φέρουν αυτοκρατορικά *nomina gentis* (*gentilicia*), δηλ. αυτούς που είχαν ευεργετηθεί με την απονομή της Ρωμαϊκής πολιτείας από διάφορους αυτοκράτορες ή στη διάρκεια βασιλείας τους⁴. Βέβαια θα πρέπει να σημειωθεί ότι ακόμη και σε αυτές τις περιπτώσεις των πολιτογραφήσεων δεν είναι δυνατό να προσδιοριστεί πάντα ο συγκεκριμένος αυτοκράτορας, χορηγός της *civitas Romana*, γιατί ένα ποσοστό από αυτούς τους νέους Ρωμαίους πολίτες είτε παραλείπει συχνά

1. Βλ. πιο πάνω τις συντομογραφίες.

2. Πρβ. π.χ. την απονομή των τίτλων της «νεωκόρου» και της «κολωνίας».

3. Γενικά για το πρόβλημα της αναγνώρισης των μη γνήσιων *cives Romani* και τις διάφορες λύσεις που έχουν προταθεί στην περίπτωση της ρωμαϊκής επαρχίας Θράκης και γενικότερα της Ελληνικής Ανατολής βλ. Σ α μ σ ά ρ η, 'Ερευνες στη Θράκη, 136-139.

4. Ας σημειωθεί εδώ ότι οι Θεσσαλονικείς που έπαιρναν την *civitas Romana*, καθώς και οι Ρωμαίοι που ήταν εγκαταστημένοι στη Θεσσαλονίκη, κατατάσσονταν στη ρωμαϊκή φυλή Κ ο ρ ν η λ ί α (Cornelia), βλ. Δ. Κ α ν α τ σ ο ύ λ η, Η μακεδονική πόλις, «Μακεδονικά» 4 (1955/60) 266.

το αυτοκρατορικό *praepomen*, σύμφωνα με την ελληνική συνήθεια, είτε φέρει *praenomina* που είναι όμως κοινά σε δυο ή και τρεις αυτοκράτορες. Στις περιπτώσεις αυτές πιθανότερος χορηγός της *civitas Romana* θεωρείται ο αυτοκράτορας που είχε περισσότερες σχέσεις με την επαρχία Μακεδονία ή γενικά με τον Ελλαδικό χώρο. Εξάλλου θα πρέπει να έχει κανείς υπόψη του ότι ένα ποσοστό από τους φορείς αυτοκρατορικών ονομάτων γένους δεν αποκλείεται να όφειλαν την πολιτογράφησή τους σε Ρωμαίους άρχοντες της επαρχίας Μακεδονίας (αυτοκρατορικής εποχής), οι οποίοι φέρουν *gentilicia* κοινά με ορισμένους αυτοκράτορες¹.

Επίσης, με την ίδια σχεδόν ασφάλεια μπορεί κανείς να αναγνωρίσει και τους νέους Ρωμαίους πολίτες της Θεσσαλονίκης, οι οποίοι όφειλαν την πολιτογράφησή τους σε Ρωμαίους άρχοντες της επαρχίας Μακεδονίας, εφόσον όμως τα άτομα αυτά εκπληρώνουν δυο βασικές προϋποθέσεις: 1) φέρουν *gentilicia* Ρωμαίων αρχόντων, οι οποίοι είχαν υπηρετήσει στην επαρχία Μακεδονία από τις αρχές περίπου του 1ου π.Χ. αι. ως το 212 μ.Χ.· 2) έχουν *gentilicia* που δεν απαντούν μεταξύ των *negotiatores* της Θεσσαλονίκης και γενικά της Ελληνικής Ανατολής. Ωστόσο, και στις περιπτώσεις αυτές είναι δύσκολο μερικές φορές να προσδιοριστεί ο συγκεκριμένος Ρωμαίος άρχοντας, χορηγός της *civitas Romana*, όταν τυχαίνει να φέρουν το ίδιο *gentilicium* δυο ή τρεις Ρωμαίοι άρχοντες².

Αντίθετα είναι πολύ δύσκολη—αν όχι αδύνατη σε αρκετές περιπτώσεις—η αναγνώριση των πολιτογραφημένων νέων Ρωμαίων πολιτών, όταν αυτοί δεν έχουν *gentilicia* αυτοκρατόρων ή Ρωμαίων αρχόντων της Μακεδονίας (του 1ου π.Χ.-2ου μ.Χ. αι.). Κι αυτό, για τον κυριότερο λόγο ότι οι ατομικές χορηγήσεις της *civitas Romana* στη Μακεδονία είναι πιθανό ότι άρχισαν περίπου στο πρώτο μισό του 1ου π.Χ. αιώνα, συγχρόνως δηλαδή με τις πρώτες εγκαταστάσεις των Ρωμαίων *negotiatores*, και η ευρεία διάδοσή της συμβαδίζει σχεδόν παράλληλα με την ακμή της

1. Πρβ. τους άρχοντες: Sex. Aelius Catus, ανθύπατος γύρω στο 2-3 μ.Χ. (Σαρκάκη, 'Άρχοντες, Β', 40), M. Iulius Romulus, ανθύπατος στα χρόνια του Κλαυδίου (Σαρκάκη, ό.π., 56), L. Iulius Marinus Caecilius Simplex, quaestor pro praetore στα χρόνια του Δομιτιανού (Σαρκάκη, ό.π., 156), [Ti. Iulius] Frugi, ανθύπατος στην εποχή του Τραϊανού (Σαρκάκη, ό.π., 142), P. Iulius Geminus Marcianus, ανθύπατος γύρω στα 170 μ.Χ. (Σαρκάκη, ό.π., 87), L. Iulius Vehilius Gratus, procurator Augusti το 170/1 μ.Χ. (Σαρκάκη, ό.π., 193), C. Iul[ius] Quar[-]tus, quaestor pro praetore στο 2ο μ.Χ. αιώνα (Σαρκάκη, ό.π., 201), Ti. Claudius Gordianus, ανθύπατος γύρω στα 184 μ.Χ. (Σαρκάκη, ό.π., 91), Claudius Galus, curator Thessalonicensium γύρω στα 200 μ.Χ. (Σαρκάκη, ό.π., 201), M. Ulp[ius] Astius, legatus και propraetor μετά το 183 μ.Χ. (Σαρκάκη, ό.π., 151).

2. Βλ. πιο κάτω, σσ. 333, 335, 337.

κοινότητα των *negotiatores* (*conventus civium Romanorum*) της Θεσσαλονίκης (10-20 α.Χ. αι.)¹. Το γεγονός αυτό είχε ως συνέπεια την παρουσία στις επιγραφές πολλών ατόμων με *gentilicia* κοινά ανάμεσα σε Ρωμαίους άρχοντες—πιθανούς χορηγούς της *civitas Romana*—και σε *negotiatores*. Γι' αυτό είναι πολύ δύσκολο να διακρίνει κανείς ανάμεσα στα άτομα αυτά τους *peregrinos* που όφειλαν την πολιτογράφησή τους σε Ρωμαίους άρχοντες της Μακεδονίας. Μολοντούτο νομίζουμε ότι θα μπορούσαν να χρησιμεύσουν ως κριτήρια αναγνώρισής τους τα παρακάτω:

1) Ονοματολογικά: το ελληνικό επωνύμιο (*cognomen*)—ή ακόμη το *supernomen* και το *signum*—, εφόσον είναι γνωστό ότι οι *peregrini* της Ελληνικής Ανατολής διατηρούσαν συνήθως, μετά την πολιτογράφησή τους, το ατομικό τους όνομα ως *cognomen*².

2) Τυπολογικά: τη σειρά παράθεσης και την πτώση των ονομάτων—δηλ. περιπτώσεις, όπου τα άτομα είτε χρησιμοποιούν—αντικανονικά—το *gentilicium* ως *praenomen* ή *cognomen* είτε παραθέτουν το επωνύμιο τους σε γενική πτώση, σύμφωνα με την ελληνική τυπολογία.

3) Θρησκευτικά: οι αφιερώσεις που κάνουν σε ελληνικές, θρακικές ή εβραϊκές θεότητες. Στην περίπτωση αυτή δεν μπορεί όμως να αποτελέσει κριτήριο η ανάθεση σε ανατολικές και κυρίως αιγυπτιακές θεότητες, οι οποίες είχαν ευρεία διάδοση τόσο ανάμεσα στους Ρωμαίους όσο και ανάμεσα στους Έλληνες.

Βέβαια τα κριτήρια αυτά δεν είναι ούτε απόλυτα ασφαλή ούτε επαρκή· γιατί δεν είναι δυνατό να βοηθήσουν τον ερευνητή στην αναγνώριση των νέων Ρωμαίων πολιτών, των οποίων δε σώθηκε το επωνύμιο τους

1. Για μια πρόχειρη ενημέρωση σχετικά με την κοινότητα των *negotiatores* της Θεσσαλονίκης βλ. Α. Ριζάκη, Η κοινότητα των «συμπραγματευομένων Ρωμαίων» της Θεσσαλονίκης, «Αρχαία Μακεδονία», IV (Ανακοινώσεις κατά το Τέταρτο Διεθνές Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη 21-25 Σεπτ. 1983), Θεσσαλονίκη 1986, σσ. 511-524 και σημ. 7, όπου εξαγγέλλει (1983) τη δημοσίευση μιας «διεξοδικότερης ανάλυσης» των προβλημάτων. Ήδη όμως από τον κατάλογο των *negotiatores* που έχει καταρτίσει λείπουν αρκετές οικογένειες, όπως είναι π.χ.: οι Δέκμιοι (IG 810), οι Έπτιοι (IG 217), οι Κανίνιοι (IG 154), οι Στατί(ε)ίλιοι (IG 158, 167, 603), οι Τερέντιοι (IG 245, 690), οι Tetrinii (ΑΔ 24, 1969, Χρονικά, Β², 300) κ.ά.

—Για μια ρωμαϊκή κοινότητα *negotiatorum* στη γειτονική Άκανθο βλ. Δ. Σαμσάρη, Οι Ρωμαίοι και η Χαλκιδική, «Πρακτικά του Πρώτου Πανελληνίου Συμποσίου Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Χαλκιδικής, Πολύγυρος 7-9 Δεκ. 1984», Θεσσαλονίκη 1987, 115-123 [= «Μακεδονικά» 25/26 (1986) 35 κ.ε.]. Γενικά για τους *negotiatores* στην Ελληνική Ανατολή βλ. το κλασικό έργο του J. Hatzfeld, *Les trafiquants Italiens dans l'Orient Hellénique*, Paris 1919.

2. Βλ. Σαμσάρη, Έρευνες στη Θράκη, 137.

στην επιγραφή ούτε εκείνων που είχαν υιοθετήσει, μετά την πολιτογράφησή τους, ρωμαϊκά ονόματα (δυο ή και τρία), δηλ. δε διατήρησαν, σύμφωνα με την ελληνική συνήθεια, το ελληνικό ατομικό τους όνομα ως *cognomen*. Εξάλλου ανάμεσα στους πολιτογραφημένους Ρωμαίους πολίτες, των οποίων η αναγνώριση στηρίζεται στα παραπάνω κριτήρια, θα υπάρχει ένα ποσοστό από εξελληνισμένους *negotiatores* ή απελευθέρους τους—ιδίως σε επιγραφές του 3ου μ.Χ. αιώνα. Κι αυτό, γιατί ήδη από τα τέλη του 2ου μ.Χ. αι. η κοινότητα των *negotiatores* της Θεσσαλονίκης παρακμάζει και τα μέλη της αρχίζουν να αφομοιώνονται (προπάντων μετά το 212 μ.Χ.) από το πολυπληθέστερο ντόπιο ελληνικό στοιχείο—κυρίως με τη σύναψη μικτών γάμων¹.

Έχοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, οι πολιτογραφημένοι Ρωμαίοι πολίτες της Θεσσαλονίκης μπορούν να διακριθούν, από άποψη βαθμού ασφάλειας στην αναγνώρισή τους, σε τρεις κατηγορίες. Στην πρώτη η κατηγορία ανήκουν άτομα που αναγνωρίζονται με ασφάλεια, γιατί φέρουν *gentilicia* είτε αυτοκρατόρων είτε Ρωμαίων αρχόντων της επαρχίας Μακεδονίας (από τον 1ο π.Χ. ως το 2ο μ.Χ. αι.), τα οποία όμως δεν απαντούν σε οικογένειες των *negotiatores*. Στη δεύτερη κατηγορία κατατάσσονται με πιθανότητα άτομα με *gentilicia* κοινά ανάμεσα σε Ρωμαίους άρχοντες της Μακεδονίας και σε *negotiatores*, εφόσον συντρέχουν όμως οι προϋποθέσεις που αναφέραμε πιο πάνω. Στην τρίτη πάλι κατηγορία κατατάσσονται, με λιγότερη πιθανότητα, άτομα με *gentilicia* Ρωμαίων αρχόντων άλλων ρωμαϊκών επαρχιών (Αχαΐας, Ασίας, Θράκης), αφού μας είναι γνωστή η παρουσία τέτοιων παροίκων ή Ανατολιτών (Μικρασιατών) μεταναστών στη Θεσσαλονίκη². Στην ίδια κατηγορία συγκαταλέγονται και άτομα με σπάνια *gentilicia* άγνωστης προέλευσης, που ο χορηγός της Ρωμαϊκής πολιτείας τους είναι αδύνατο να προσδιοριστεί έστω και υποθετικά.

1. Για τους μικτούς γάμους ανάμεσα σε Ρωμαίους και *peregrinos* πρβ. το παράδειγμα της πόλης των Στυβέρρων: F. P a p a z o g l o u, *Grecs et Romains à Stuberba* (Problèmes de romanisation), «Ancient Macedonia», IV, Thessaloniki 1986, 431-436.

2. Πρβ. E. G r e n, *Kleinasien und der Ostbalkan in der wirtschaftlichen Entwicklung der römischen Kaiserzeit*, Uppsala 1941, 72, σημ. 48. G. D a u x, *Population et onomastique d'Asie Mineure en Macédoine*, «Pulpudiva 2: Semaines philippopolitaines de l'histoire et de la culture thrace, Plovdiv, 4-19 Oct. 1976», Sofia 1978, 89-93. Δ. Κ α ν α - τ σ ο ύ λ η, Η μακεδονική πόλις, «Μακεδονικά» 4 (1955/60) 259, ο οποίος επισημαίνει την παρουσία Δασσαρητιών, Βιθυνών, Θυατειρηνών, Κασσανδρέων, Λακεδαιμονίων, Κρητικών και Μικρασιατών. Για την παρουσία Θρακών βλ. D. S a m s a r i s, *Les Thraces en Macédoine grecque actuelle à l'époque romaine*, ανακοίνωση στο «ΣΤ' Διεθνές Συμπόσιο Αρχαίων Βαλκανικών Σπουδών» (=«Antičnaya balkanistika 6»), Μόσχα, 18-22 Οκτ. 1988 (τα Πρακτικά υπό δημοσίευση).

Τέλος, προβλήματα αντιμετωπίζει ο ερευνητής σχετικά με τον προσδιορισμό της κοινωνικής θέσης των Θεσσαλονικέων, οι οποίοι είχαν ευεργετηθεί με την απονομή της *civitas Romana*. Κι αυτό, γιατί άμεσες επιγραφικές μαρτυρίες έχουμε μόνο για ένα μικρό σχετικά ποσοστό ατόμων, τα οποία είχαν καταλάβει ανώτερα επαρχιακά και δημοτικά αξιώματα ή είχαν κάποια άλλη ιδιότητα (π.χ. στρατιωτικοί, μέλη θρησκευτικών συλλόγων).

Νομίζουμε ωστόσο ότι θα μπορούσαμε να συμπληρώσουμε τον κατάλογο των μελών της τοπικής αριστοκρατίας αξιοποιώντας ορισμένες ισχυρές ενδείξεις που προσφέρουν τα ίδια τα επιγραφικά μνημεία των πολιτογραφημένων Θεσσαλονικέων. Ως τέτοιες ενδείξεις μπορούν να χρησιμεύσουν: 1) η χρήση μαρμάρινης σαρκοφάγου—συχνά με ανάγλυφη παράσταση—, που η πολυδάπανη κατασκευή της μαρτυρεί εύπορη οικογένεια· 2) η μνεία ενός ατόμου σε δημόσια επιγραφή, ή η κατασκευή του μνημείου του με δημόσια δαπάνη, που δείχνει ότι πρόκειται για κάποιο σημαντικό πρόσωπο (ευεργέτη της πόλης κλπ.)· 3) η μνεία επισκευής δημόσιων—συχνά θρησκευτικών—κτηρίων ή κατασκευής βωμών, προπύλων κλπ. από πολιτογραφημένους Ρωμαίους πολίτες, οι οποίοι είναι φανερό πως είχαν μεγάλη οικονομική άνεση· 4) η ιδιότητα του εφήβου, αφού είναι γνωστό ότι στο γυμνάσιο σύχναζαν τα παιδιά αριστοκρατικών οικογενειών.

ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΤΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΩΝ
ΠΟΥ ΕΙΧΑΝ ΛΑΒΕΙ ΤΗΝ CIVITAS ROMANA¹

Α' Κατηγορία

1. Άτομα με αυτοκρατορικά ονόματα γένους (*gentilicia*)

Αίλιοι

Μας είναι γνωστά εβδομήντα ένα συνολικά άτομα (σαράντα εννιά άντρες και είκοσι δύο γυναίκες) που φέρουν το αυτοκρατορικό όνομα γένους (*gentilicium*) Αίλιος/α. Από αυτά μόνο τα έντεκα αναφέρονται σε χρονολογημένες επακριβώς επιγραφές: 191 μ.Χ.², 206³, 242/3⁴, 244/5⁵, 246/7⁶, 252/3⁷ και 273/4 μ.Χ.⁸· ενώ όλα τα υπόλοιπα άτομα απαντούν

1. Η ταξινόμηση των ατόμων και στις τρεις κατηγορίες γίνεται με αλφαβητική σειρά, λαμβάνοντας ως βάση το *gentilicium* (στον ελληνικό τύπο του).

2. IG 407.

3. IG 457.

4. IG 160.

5. ΜΠ 1427.

6. IG 614.

7. IG 38 B.

8. IG 529.

σε επιγραφές που ανάγονται χρονολογικά στο 2ο μ.Χ. αιώνα¹ (μερικές στα μέσα και άλλες στο πρώτο ή στο δεύτερο μισό του 2ου αιώνα), στο 2ο/3ο μ.Χ. αιώνα², στον 3ο μ.Χ. αιώνα³ (ορισμένες στα μέσα και άλλες στο πρώτο ή στο δεύτερο μισό του 3ου αιώνα) και στο πρώτο μισό του 4ου μ.Χ. αιώνα⁴.

Από ονοματολογική άποψη παρατηρεί κανείς ότι στο σύνολο των εβδομήντα ένα ατόμων τα είκοσι τέσσερα (δηλ. το 33,8 %) φέρουν, σύμφωνα με το ρωμαϊκό σύστημα ονοματοδοσίας, τρία ονόματα (tria nomina)⁵· δηλ. πλάι στο gentilicium Αίλιος/α φέρουν ρωμαϊκά προωνύμια (praenomina) και συνήθως ρωμαϊκά⁶ ή ελληνικά επωνύμια (cognomina)⁷· ορισμένοι χρησιμοποιούν το gentilicium Αίλιος ως praenomen και στη θέση του έχουν ένα δεύτερο gentilicium⁸. Στην ίδια ομάδα θα πρέπει να προστεθούν και δώδεκα άτομα που έχουν τέσσερα ονόματα (το τέταρτο όνομα είναι είτε supernomen⁹ είτε signum¹⁰). Τα υπόλοιπα τριάντα τέσσερα άτομα (δηλ. το 47,8 %) έχουν, σύμφωνα με το ελληνικό σύστημα ονοματοδοσίας, δυο ονόματα· δηλ. παραλείπουν το praenomen και έχουν πλάι στο gentilicium Αίλιος/α, ένα cognomen (συνήθως ελληνικό¹¹ ή ρωμαϊ-

1. IG 241 A, 244, 251, 391, 809, 813, 1022, 1023, 1038.

2. IG 309, 464 A, 466, 468, 474, 515, 533, 337, 618, 722, 814, 853, 856, 897. 993 A, 1000. ΜΠ 36.

3. IG 179, 180, 181 (187, 628 A), 192, 201-205, 213, 308, 486, 531, 561, 583, 584, 601, 613, 630 A, 662, 722.

4. IG 551.

5. IG 38 B, 180, 181, 187, 192, 202, 204, 205, 210, 211, 244, 251, 309, 407, 464, 466, 474, 533, 537, 561, 583, 614, 618, 628 A, 630 A, 1022, 1023, 1038. ΜΠ 36, 59, 1427. ΜΠ-Σ 1699.

6. Ακυλείνος (IG 213), Γεμείνιος (IG 181, 187, 628 A), Δομιτία (IG 474), Lucius (ΜΠ 36), Μαρκίαν (IG 537), Μάρκος (IG 618), Νεβία (IG 205), Πωλλίων (IG 630 A), Quintianus (IG 1038), Ρουφινιανός (IG 38 B, 204), Τερεντιανός (ΜΠ 1427).

7. 'Αβασκος (IG 464 A), Αλέξανδρος (IG 309), Αρτεμίδωρος (IG 533), Εύτυχος (IG 466, 561), Ηλιοδόρα (IG 180), Ισίδωρος (IG 251), Καλάτυ(χ)ος (IG 244), Λέων (IG 202), Lysimachus (IG 1022), Lycus (IG 1023), Λύκος (IG 561), Μηνογένης (ΜΠ 1699), Νεικάνωρ (IG 192), Νεικόστρατος (IG 613), Νέστωρ (IG 251), Νικόπολις (IG 183), Ολυμπίας (IG 187), 'Ολυμπος (IG 407), Παράμονος (IG 614).

8. IG 180, 187, 464 A, 466, 474, 583.

9. 'Αδολις (IG 561), Αρτεμιδώρα (IG 205), Ασκληπιακός (ΜΠ 1427), Δαιδάλις (IG 561), Μακεδών (IG 181, 187, 628 A), Νεικόστρατος (IG 38 B), Πρόκλος (IG 204).

10. IG 180 (ο και Αλέξανδρος), 391 (ο και Αυξάνιος), 204 (ο και Νικόστρατος), 181, 187 και 628 A (ο και 'Ολυμπος), 251 (ο και [- -]).

11. Αλεξάνδρα (IG 201-203, 551), Αρτεμισία (IG 584), Ασκληπιάδης (IG 244 I), Αχιλλεύς Α' (IG 391), Αχολίς (IG 722), Βασιλιόδωρος (IG 897), Διονύσιος (IG 662), (Διοσκουριδής) (IG 241 A II), Ειλαρά (IG 308), Επιγόνη (IG 814), Επίκτητος (IG 722), Ευελπίδης (IG 244 I), Ηλιοδόρος (IG 179, 180), Θεοφίλα (IG 531), 'Ιαχχος (IG 486),

κό)¹. Ακόμη υπάρχει ένα μόνο άτομο, το οποίο, εκτός από τα δυο ονόματα, φέρει κι ένα signum². Από άποψη πάλι τυπολογίας παρατηρεί κανείς ότι στο σύνολο των εβδομήντα ένα ατόμων τα εξήντα εννιά (δηλ. το 97%) ακολουθούν τη ρωμαϊκή τυπολογία, δηλ. έχουν τα ονόματά τους σε ονομαστική πτώση³ και μόνο δυο άτομα (δηλ. το 3%) την ελληνική τυπολογία, δηλ. έχουν το προωνύμιό τους σε γενική πτώση.

Ανάμεσα στους Αίλιους της Θεσσαλονίκης υπάρχουν δυο οικογένειες που, σύμφωνα με τα στοιχεία που παρέχει η επιγραφική, τα γενεαλογικά τους δέντρα (στέμματα) αναπαριστάνονται ως εξής:

1) Γενεαλογικό δέντρο οικογένειας Αιλίου Ηλιόδωρου⁴:

Αίλιος Ηλιόδωρος, ο «κράτιστος»

Αίλιος Βαίβιος Ηλιόδωρος ο και Αλέξανδρος, ~ Αιλία Νίκη
αρχιερέας και γυμνασίαρχος

Αιλία Βαίβια Ηλιοδόρα

2) Γενεαλογικό δέντρο οικογένειας Αιλίου Κατίνιου Λέοντος⁴:

Αίλιος Κατίνιος Λέων

άγνωστος γιος

Αίλιος Κατίνιος
Λέων νέος

Αιλία Αλεξάνδρα ~ Λ. Σεπτίμιος Ινστειανός
Αλέξανδρος, μακεδονιάρχης

Εκτός από τις δυο παραπάνω οικογένειες, στενές συγγενικές σχέσεις έχουν μεταξύ τους και οι εξής δεκαεφτά Αίλιοι: 1) Αίλιος Αχιλλεύς, πατέρας του Αιλίου Αχιλλέως του και Αυξάνιου⁵, 2) Αίλιος Επίκτητος, σύζυγος της Αιλίας Αχολίδος⁶, 3) Τ. Αίλιος Ισίδωρος, πατέρας του Αιλίου Λυκομήδους⁷, 4) Αίλιος Λύκος, σύζυγος της Αιλίας Αλεξάνδρας⁸, 5) Πο. Αίλειος (sic) Όλυνπος, σύζυγος της Αιλείας (sic) Σωσειπάτρας⁹, 6) Μ.

Λυκομήδης (IG 251), Λύκος (IG 551), Νείκη (IG 529), Νεικόστρατος (IG 613), Νικάνδρα (IG 1000), Σωσειπάτρα (IG 407), Τελεσφόρος (IG 813), Φίλα (IG 468).

1. Ειουλιανός (IG 853), Μάξιμος (IG 160), Μέσστριος (IG 856), Φαύστα (IG 614), Φαυστίνα (IG 457).

2. IG 391 (ο και Αυξάνιος).

3. IG. 180.

4. IG 202.

5. IG 391.

6. IG 722.

7. IG 251.

8. IG 551.

9. IG 407.

Αίλιος Παράμονος, σύζυγος της Αιλίας Φαύστης¹, 7) Αίλιος Πετρωνιανός Εύτυχος Δαιδάλις, αδελφός του Αιλίου Πετρωνιανού Λύκου Αδόλιδος², 8) Π. Αίλιος Ρουφινιανός Πρόκλος ο και Νικόστρατος, πατέρας του Π. Αιλίου Ρουφινιανού Νεικόστρατου και της Π. Αιλίας Νεβίας Αρτεμιδώρας³, 9) Αιλία [- -]α, μητέρα της Αιλίας [- -]νίας⁴. Οι υπόλοιποι Αίλιοι είτε μνημονεύονται στις επιγραφές ως μεμονωμένα άτομα είτε έχουν συγγενικές σχέσεις με μέλη οικογενειών που φέρουν διαφορετικά gentilicia⁵.

Σχετικά με την εθνικότητα ή τον τόπο καταγωγής τους αξιοσημείωτο είναι ότι ανάμεσα στους Αιλίους της Θεσσαλονίκης υπάρχουν δυο Θράκισες, όπως δείχνουν τα επωνύμιά τους (Μωμω, Νικόπολις)⁶, επίσης ένας Ανατολίτης μετανάστης, όπως μαρτυρεί το αξίωμα του ιερέα που είχε σε λατρευτικό (;) σύλλογο «τῶν Ἀσιανῶν» της Θεσσαλονίκης⁷.

Όσο πάλι για την κοινωνική τους θέση ή για κάποια άλλη ιδιότητά τους, οι επιγραφές προσφέρουν στοιχεία ή ενδείξεις για δώδεκα Αιλίους. Πρόκειται για έναν ιερέα λατρευτικού (;) συλλόγου⁸, τρία μέλη βακχικού «θιάσου»⁹, πέντε στρατιωτικούς¹⁰, μια σύζυγο στρατιωτικού¹¹, έναν οικονομό (=διαχειριστή) ιδιωτικής πιθανώς εταιρείας¹², έναν απελεύθερο (με το χαρακτηριστικό επωνύμιο Παράμονος)¹³, καθώς και για είκοσι εννιά μέλη της επαρχιακής και τοπικής αριστοκρατίας.

Από την αριστοκρατία ξεχωρίζουν δυο οικογένειες, που μέλη τους είχαν καταλάβει ανώτερα αξιώματα. Συγκεκριμένα από την πρώτη οικογένεια ένα μέλος (ο παππούς) υπήρξε αρχιερέας, αγωνοθέτης και «ἄρξας» (=πολιτάρχης)¹⁴, ένα άλλο μέλος (εγγονός του) γυμνασάρχος και βουλευτής¹⁵ κι ένα τρίτο μέλος (εγγονή του) αρχιέρεια και σύζυγος μακεδονιάρχη¹⁶. Από τη δεύτερη οικογένεια ένα μέλος (ο πατέρας) φέρει τον τίτλο «κράτιστος»¹⁷ κι ένα άλλο μέλος (ο γιος του) είχε χρηματίσει αρχιερέας και γυμνασάρχος¹⁸. Ακόμη, ανάμεσα στα μέλη της αριστοκρατίας αναφέρονται στις επιγραφές τα ακόλουθα: ένας «Ἑλλαδάρχης, γυμνασάρχης, πρωταρχής, λογιστεύς, ιερατεύς θεοῦ Ἀδριανοῦ» με

1. IG 614.

2. IG 561.

3. IG 38 B, 205.

4. IG 601.

5. Πρβ. π.χ. Τ. Αίλιο Γεμείνιο Μακεδόνα (IG 181, 187, 628 Α).

6. IG 515, 583.

7. IG 309 (Π. Αίλιος Αλέξανδρος).

8. IG 309.

9. IG 244 I.

10. IG 853, 856, 1022, 1023, 1038.

11. IG 583.

12. ΜΠ-Σ 1699.

13. IG 614.

14. IG 202.

15. IG 202.

16. IG 201-203.

17. IG 179, 180.

18. IG 180.

την κόρη του¹, ένας μακεδονιάρχης², ένας σύνεδρος του «κοινοῦ τῶν Μακεδόνων», με τον πατέρα του³, ένας «ἐπίτροπος λούδων»⁴, ένας «πρωτοπολίτης» με το γιο του⁵, μια σύζυγος βουλευτή⁶, ένας γιος γυμνασίου⁷, ένας πατέρας ιερέα και αγωνοθέτη του θεοῦ Φούλβου⁸ κι ένας ἑφηβος⁹ (πιθανῶς αριστοκρατικῆς οικογένειας). Επίσης, σε εὐπορες οικογένειες της τοπικῆς αριστοκρατίας είναι πολὺ πιθανόν ὅτι ανήκουν και δεκατέσσερις Αἰλίοι, οι οποίοι εἴτε μνημονεύονται σε ενεπίγραφες σαρκοφάγους¹⁰ εἴτε διαθέτουν χρήματα για επισκευές δημόσιων κτηρίων (ναῶν κ.ά.).

Επειδὴ το ὄνομα γένους (gentilicium) Αἰ λ ι ο ς το ἔφεραν τρεις αυτοκράτορες (ο Ἀδριανός, ο Ἀντωνίνος ο Εὐσεβῆς και ο Μ. Αὐρήλιος) ὑπάρχει πρόβλημα γύρω ἀπὸ τον προσδιορισμὸ του χορηγοῦ αυτοκράτορα ἢ του αυτοκράτορα που κατὰ τη διάρκεια της βασιλείας του χορηγήθηκε ἡ Ρωμαϊκὴ πολιτεία (civitas Romana) σε διάφορα άτομα. Συνεπῶς μπορούμε να αναγνωρίσουμε με βεβαιότητα το χορηγὸ αυτοκράτορα μόνο στις περιπτώσεις που οι πολιτογραφημένοι Ρωμαῖοι πολῖτες διατηροῦν, ἐκτὸς ἀπὸ το gentilicium, και το praenomen του αυτοκράτορα. Ἐτσι, βλέπουμε ὅτι οι δεκατρεῖς ἀπὸ αὐτοὺς ἔχουν το praenomen Π ὅ π λ ι ο ς¹¹, οι πέντε το praenomen Τ ῖ τ ο ς¹² και οι δυο το praenomen Μ ἄ ρ κ ο ς¹³, πράγμα που σημαίνει ὅτι αὐτοὶ εἶχαν λάβει τὴ Ρωμαϊκὴ πολιτεία ἀντίστοιχα ἀπὸ τους αυτοκράτορες Ἀδριανό, Ἀντωνίνο τον Εὐσεβῆ και Μάρκο Αὐρήλιο. Για τους ὑπόλοιπους Αἰλίους της Θεσσαλονίκης δεν ὑπάρχουν ἐνδείξεις. Ὡστόσο, αν κρίνει κανεῖς ἀπὸ τὴ φιλελληνικὴ πολιτικὴ του Ἀδριανοῦ, θα μπορούσε να θεωρήσει τον αυτοκράτορα αὐτόν ως χορηγὸ τῆς Ρωμαϊκῆς πολιτείας στους περισσότερους ἀπὸ τους Αἰλίους, φορεῖς δυο ονομάτων, που παραλείπουν το αυτοκρατορικὸ praenomen.

Τέλος, αξιοσημείωτο εἶναι το γεγονός ὅτι ἀνάμεσα στους Αἰλίους τῆς Θεσσαλονίκης ὑπάρχουν δέκα που ἔχουν και δεῦτερο ρωμαϊκὸ gentilicium¹⁴, πράγμα που δείχνει ὅτι πρόκειται για δεῦτερη χορήγηση τῆς Ρω-

1. IG 181, 187, 628 A.

2. IG 192.

3. IG 251.

4. IG 486.

5. IG 204.

6. IG 205.

7. ΜΠ 1427.

8. IG 160.

9. IG 241 A II.

10. IG 529, 531 533, 537, 551, 561, 584, 614, 618, 630 A.

11. IG 38 A, 192, 204, 205, 309, 407, 474, 537, 630 A, 1022, 1023.

12. IG 181 (187, 628 A), 213, 251, 618.

13. IG 244, 614.

14. Βαίβια (IG 180), Βαῖβιος (IG 180), Γεμεινία (IG 187), Γεμεινίος (IG 181, 187 628 A), Κατίνιος (IG 202), Μέσστριος (IG 856), Νεβία (IG 205), Πετρώνιος (IG 466), Πουπλικία (IG 583), Φλάβιος (ΜΠ 1427).

μαϊκής πολιτείας από άλλον αυτοκράτορα ή για απογόνους μικτών γάμων (οι φορείς μη αυτοκρατορικών ονομάτων γένους).

M. Αυρήλιοι

Με τα αυτοκρατορικά αυτά ονόματα, που υποδηλώνουν ως πιθανό χορηγό της civitas Romana τον αυτοκράτορα Μάρκο Αυρήλιο (ή τον Κόμμοδο;) μνημονεύονται στις επιγραφές δώδεκα Θεσσαλονικείς (όλοι άντρες). Οι δυο από αυτούς αναφέρονται σε επιγραφές του 195 μ.Χ.¹ και 252/3 μ.Χ.², ενώ οι υπόλοιποι σε επιγραφές που χρονολογούνται γενικά στον 3ο μ.Χ. αιώνα³ (μερικές πριν ή μετά τα μέσα του ίδιου αιώνα).

Από ονοματολογική και τυπολογική άποψη αξίζει να σημειωθεί ότι όλοι σχεδόν φέρουν tria nomina· δηλ. πλάι στα αυτοκρατορικά ονόματα (praenomen και gentilicium) έχουν και cognomen (σε ονομαστική πτώση): οι τέσσερις ρωμαϊκοί⁴, οι επτά ελληνικό⁵ και ο ένας θρακικό cognomen⁶.

Ανάμεσα στους Μάρκους Αυρήλιους της Θεσσαλονίκης υπάρχει μια επιφανής οικογένεια (του 3ου αι.), που ένα μέλος της (ο πατέρας), vir egregius, είχε καταλάβει τα αξιώματα του μακεδονιάρχη και αγωνοθέτη του «κοινοῦ τῶν Μακεδόνων» και του praeses provinciae Daciae Malvensis⁷, ενώ δυο άλλα μέλη (παιδιά του) είχαν γίνει tribuni cohortis⁸. Το γενεαλογικό τους δέντρο αναπαριστάνεται ως εξής⁹:

Marcus Aurelius Cassianus ~ Γαῖα Ιουλία Κασσιανή, αρχιερέα
μακεδονιάρχης, αγωνοθέτης κλπ.

Marcus Aurelius Philippus
tribunus cohortis

Marcus Aurelius Cassianus II
tribunus cohortis

Από τους υπόλοιπους Μ. Αυρήλιους ξεχωρίζει ένας praeses provinciae (μέσα 3ου αι.)¹⁰, ένας ἀρχιινεωκόρος θεοῦ Ἑρμανούβιδος¹¹ και τρεις στρατιωτικοί¹².

1. Sarikakis, Soldats, 446, ap. 79.

2. IG 38 B.

3. IG 38 B, 147, 148, 212, 213, 220, 470. ΜΠ 229. Sarikakis, Soldats, 446, ap. 74.

4. Ιούστος (IG 220), Cassianus (IG 147), Salvianus (Sarikakis, Soldats, 446, ap. 74).

5. Αττίνας (IG 148), Διονύσιος (IG 212, 213. ΜΠ 229), Θεοδός (sic) (IG 470), Ονήσιμος (IG 38 B), Philippus (IG 147), Sosigenes (Sarikakis, Soldats, 446, ap. 79).

6. Bitys (Sarikakis, Soldats, 443, ap. 42).

7. IG 147.

8. IG 147.

9. IG 147.

10. IG 148.

11. IG 220.

12. IG 147. Sarikakis, Soldats, 443, ap. 42. 446, ap. 74 και 79.

Ι ο ύ λ ι ο ι

Από επιγραφές της Θεσσαλονίκης (και από τρεις επιγραφές της Ρώμης του *Carnuntum* και του *Aquincum*) μας είναι γνωστός ένας σημαντικός αριθμός από ενενήντα δύο Ιουλίους (31 γυναίκες). Από αυτούς οι δεκατέσσερις μνημονεύονται σε επιγραφές που φέρουν τις ακόλουθες χρονολογίες: 23/2 π.Χ.¹, 40 μ.Χ. (;)², 74/5 μ.Χ.³, 118⁴, 141/25, 154/5⁶, 156/77, 179/80⁸, 193⁹, 243/4¹⁰, 252/3¹¹, 269/70 μ.Χ.¹². Οι υπόλοιποι Ιούλιοι απαντούν σε επιγραφές που χρονολογούνται στον 1ο π.Χ. αι. (δεύτερο μισό του αιώνα)¹³, στον 1ο μ.Χ. αι.¹⁴, στον 1ο/2ο μ.Χ. αι.¹⁵, στο 2ο μ.Χ. αι.¹⁶ (μερικές στο δεύτερο μισό του αιώνα), στο 2ο/3ο μ.Χ. αι.¹⁷, στον 3ο μ.Χ. αι.¹⁸ (ορισμένες στο πρώτο μισό και άλλες στα μέσα περίπου του 3ου αι. και στον 4ο μ.Χ. αιώνα¹⁹).

Αξιοσημείωτο είναι ότι, από ονοματολογική άποψη, στο σύνολο των ενενήντα δύο ατόμων τα τριάντα εννιά (δηλ. το 42,5%) έχουν *tria nomina*: δηλ. πλάι στο αυτοκρατορικό *gentilicium* Ιούλιος φέρουν ρωμαϊκά *praenomena* και ρωμαϊκά²⁰ ή ελληνικά *cognomina*²¹ (εννοείται αυτών που σώθηκαν στις επιγραφές). Τα υπόλοιπα σαράντα επτά (το 51%) έχουν δυο ονόματα: δηλ. πλάι στο *gentilicium* Ιούλιος ένα *cognomen* (ελληνικό²²

1. IG 97.

2. Bull. ép. 1972, αρ. 263 [= *ΑΔ* 24 (1969), Χρονικά, 300-301].

3. IG 67. 4. IG 524, 526. 5. IG 448. 6. IG 526.

7. IG 450. 8. IG 595. 9. IG 806. 10. IG 161.

11. IG 38 B. 12. IG 170. 13. IG 32, 129 (;).

14. IG 68, 69, 259, 418, 1033. ΜΠ 567.

15. IG 133, 243 II και III, 1036.

16. IG 58, 110, 127, 226, 241 A, 245 III, 251, 325, 370, 630 A, 883, 973.

17. IG 290, 439, 473, 474, 522, 534, 538, 554, 627, 661, 663, 665, 758 A, 822.

18. IG 147, 182, 189, 195, 196, 204-206, 234, 247, 558, 562, 565, 566, 580, 606, 621, 628 B.

19. IG 607.

20. Κασσιανή (IG 147), *Cor* [...] (ΜΠ 591), Κρήσκης (Bull. ép. 1972, αρ. 263), *Pude(n)s* (IG 1036), Πωλλίον (IG 251), Ρήγλος (IG 68, 69), Ρουφινιανός (IG 204), Σεκούνδος (IG 290), Φήλιξ (IG 259), Φύρμος (IG 133), *Firmus* (IG 661).

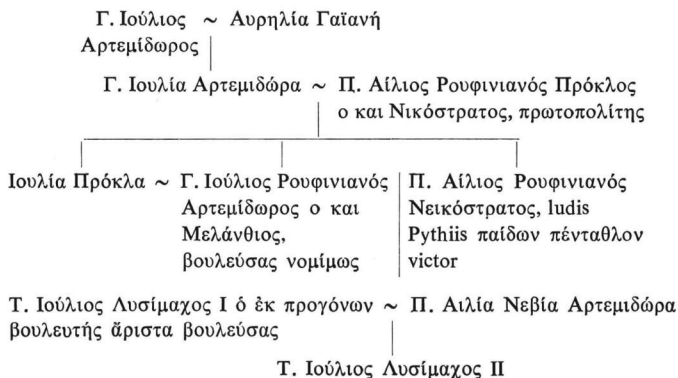
21. Αγαθόπους (IG 259), Ακουσίλαος (IG 627), Απε[-] (IG 226), Αριστέας (IG 206), Αρτεμίας (IG 418), Αρτεμίδωρος/α (IG 204, 558, 806), Ερμής (IG 524, 526), Ευτυχής (IG 534), Ευφραντικός (IG 195, 196), Ζήνων (IG 473), Θεόφιλος (IG 621), Καλλίστρατος (IG 883), Λύκα (IG 562), Λυσίμαχος (IG 205), Μόσχος (IG 38 B), Νικηφόρος (IG 538), Ολυμπιάς (IG 206), Ποσιδ[-] (IG 129), Σέμνος (IG 565), Ώριος (IG 67).

22. Αγαθέα (IG 522), Άδωμος (IG 243 I), Βιθυνία (IG 565), Βίων (IG 247), Βρησεΐς (IG 566), Δημοκράτεια (IG 189), Διονύσιος (IG 241 A II), Δύναμις (IG 418), Ειρηνάιος (IG 182), Ερμιόνη (IG 526) Εύδοος (IG 110) Ευτυχής (IG 534), Θεόδοτος (IG 241 A I), Κάστωρ (IG 182), Κλεονείκη (IG 97), Λογι[...] (IG 663), Μεγέθιν (IG 628 B), Όλυμπος

ή ρωμαϊκό)¹. Ελάχιστα μόνο άτομα φέρουν πλάι στα tria nomina κι ένα super-nomen² ή signum³ ή πλάι στα δυο ονόματά τους ένα signum⁴. Όπως ελάχιστα είναι και τα άτομα που χρησιμοποιούν το gentilicium Ιούλιος ως praenomen ή cognomen⁵, καθώς και εκείνα που έχουν μόνο ένα όνομα (Ιούλιος/α) στις επιγραφές⁶. Από τυπολογική πάλι άποψη, εντυπωσιακό είναι το φαινόμενο ότι όλα τα άτομα, δηλ. τόσο οι φορείς τριών ονομάτων όσο και οι φορείς δυο ονομάτων, ακολουθούν το ρωμαϊκό τύπο, την παράθεση δηλαδή των ονομάτων τους σε ονομαστική πτώση.

Ανάμεσα στους Ιουλίους της Θεσσαλονίκης ξεχωρίζουν δυο επιφανείς οικογένειες, των οποίων τα γενεαλογικά δέντρα (στέμματα) μπορούν να αναπαρασταθούν ως εξής:

1) Γενεαλογικό δέντρο οικογένειας Γ. Ιουλίου Αρτεμίδωρου⁷:

(IG 182), Όρθος (IG 595), Παμμύριος (IG 606), Παράμονος (IG 161), Σέμνος (IG 565), Σύδοος (ΜΠ-Σ, αρ. 1628), Τρυφέρα (IG 448), Φιλημάτων (IG 370), Φιλωτέρα (IG 758 Α).

1. Γαϊανός (IG 182), Ιουλιανός (IG 607), Καλπουρνία (IG 439), Κουντιλία (IG 822), Νιγερία (IG 621), Παύλος (IG 474), Πρόκλα (IG 204, 558), Σεβήρα (IG 460), Σεκούνδος/α (IG 58, 630 Α), Τερτία (IG 526), Valeria (IG 554).

2. IG 204 (Αρτεμίδωρος), 127 (Ευέλπιστος).

3. IG 251 (ο και Αρτεμίδωρος), 204 (ο και Μελάνθιος).

4. IG 170 (ο και Παντρόπις).

5. Ως praenomen: IG 558, 562, 627. Ως cognomen: IG 170, 325, 580.

6. IG 524, 665.

7. IG 204.

2) Γενεαλογικό δέντρο οικογένειας Ιουλίου Κάστορος¹:

Τίτος Αίλιος Γεμίνιος Μακεδών (ο και) ~ Αικουανή Αντιοχίς
 'Ολυμπος, Ελλαδάρχης κλπ. (βλ. πιο πάνω)

Ιούλιος Κάστωρ βουλευτής ~ Γεμινία Ολυμπιάς

Ιούλιος Ειρηναίος Ιούλιος Γαϊανός Ιούλιος 'Ολυμπος (Ιουλία) Μεγέθιν

Εκτός από τις δυο αυτές οικογένειες, στενές οικογενειακές σχέσεις έχουν μεταξύ τους και οι εξής Ιούλιοι: 1) Γ. Ιούλιος Αριστέας, πατέρας της Γαίας Ιουλίας Ολυμπιάδος², 2) Γν. Ιούλιος Αρτεμάς, αδελφός της Ιουλίας Δυνάμεως³, 3) Μ. Ιούλιος Ερμής, πατέρας της Ιουλίας⁴, 4) Γ. Ιούλιος Καλλίστρατος, γαμπρός του Γάιου Ιουλίου Καλλίστρατου⁵, 5) Ιούλιος Σέμνος, σύζυγος της Ιουλίας Βιθυνίας⁶, 6) Μ. Ιούλιος Ερμής, σύζυγος της Ιουλίας Τερτίας και πατέρας της Ιουλίας Ερμιόνης⁷, 7) Ιουλία Νιγερία, μητέρα της Ιουλίας Νιγερίας⁸, 8) Ιούλιος Ρουφινιανός, σύζυγος της Ιουλίας Πρόκλας⁹.

Σχετικά με την εθνικότητα ή τον τόπο καταγωγής των Ιουλιών της Θεσσαλονίκης, τα επωνύμιά τους μαρτυρούν την ύπαρξη ενός Θράκα (Βησαρτης)¹⁰, μιας Βιθυνής¹¹ και δυο γυναικών αφρικανικής ίσως καταγωγής (Νιγερία)¹². Εξάλλου, αν λάβει κανείς υπόψη του ότι ο Θεός Ύψιστος συνήθως ταυτίζεται με τον εβραϊκό Ιαβέ (Ιεχωβά)¹³, θα μπορούσε να αναγνωρίσει ιουδαϊκή καταγωγή σε δυο λατρευτές του θεού αυτού¹⁴. Τέλος, θρακικής καταγωγής πρέπει να ήταν κι ένας Ιούλιος που τιμάται από θρησκευτικό σύλλογο του θρακικού θεού Ήρωα Αυλωνίτη¹⁵.

Όσον αφορά πάλι την κοινωνική τους θέση ή κάποια άλλη ιδιότητά τους, από τις επιγραφές αντλούμε στοιχεία για είκοσι δυο Ιούλιους. Πρόκειται για δυο ιερείς του θεού Οσίριδος¹⁶, πέντε στρατιωτικούς (λεγεωνάριους και πραιτωριανούς)¹⁷, έξι μέλη θρησκευτικών συλλόγων (Βάκχου¹⁸, Ήρωα Αυλωνίτη¹⁹, Θεού Ύψιστου)²⁰, έναν αρχιτέκτονα²¹, τέσσερις

1. IG 181.

2. IG 206.

3. IG 418.

4. IG 524.

5. IG 883.

6. IG 565.

7. IG 526.

8. IG 621.

9. IG 204.

10. IG 259.

11. IG 565.

12. IG 621.

13. Βλ. Δ. Κανανσούλη, Η μακεδονική πόλις, «Μακεδονικά» 5(1961/63) 82.

14. IG 67, 68, 69.

15. Bull. ép. 1972, αρ. 263 [=ΑΔ 24 (1969), Χρονικά, 300-301].

16. IG 110. ΜΠ-Σ 1628.

17. ΜΠ 567, 591. IG 661, 1033, 1036.

18. IG 259.

19. Bull. ép. 1972, αρ. 263.

20. IG 67, 68, 69.

21. IG 133.

απελευθερους¹, καθώς και για σαράντα επτά μέλη της επαρχιακής και τοπικής αριστοκρατίας.

Ανάμεσα στους εκπροσώπους της αριστοκρατικής τάξης συγκαταλέγονται οι δυο οικογένειες, των οποίων το γενεαλογικό δέντρο δίνεται πιο πάνω. Όπως βλέπουμε, μέλη των οικογενειών αυτών είχαν χρηματίσει βουλευτές και ένας «πρωτοπολίτης»². Επίσης, στην αριστοκρατία ανήκαν και άλλα είκοσι τρία άτομα: πέντε πολιτάρχες³, τρεις βουλευτές⁴, ένας γυμνασιάρχος και γερουσιάρχης⁵, ένας ιερέας (θεού Φούλβου), αγωνοθέτης και εφήβαρχος⁶, ένας ιερέας και αγωνοθέτης του Δία Ελευθέριου και της Ρώμης⁷, δυο έφηβοι⁸ (αριστοκρατικής οικογένειας), μια σύζυγος μακεδονιάρχη⁹, τέσσερις γιοι βουλευτών¹⁰, δυο σύζυγοι βουλευτών¹¹, ένας πατέρας ιερέα και αγωνοθέτη του θεού Φούλβου¹², μια μητέρα ιερέα του ίδιου θεού¹³ και μια συγγενής αρχιέρειας¹⁴. Σε αυτούς θα πρέπει ακόμη να προστεθούν είκοσι Ιούλιοι, που μνημονεύονται σε ανεπίγραφες σαρκοφάγους¹⁵, καθώς και μια Ιουλία, που κατασκεύασε το σηκό και τους βωμούς του ναού της Ίσιδας¹⁶.

Τέλος, αναφορικά με τον προσδιορισμό του αυτοκράτορα χορηγού της civitas Romana, δυστυχώς στη συγκεκριμένη περίπτωση ούτε τα *praenomina* μπορούν να χρησιμεύσουν ως κριτήρια. Κι αυτό, γιατί από τα άτομα που διατήρησαν τα *praenomina* τους οι περισσότεροι (31) έχουν το *praenomen* Γάιος¹⁷, που το έφεραν όμως δυο αυτοκράτορες (ο Αύγουστος και ο Καλιγούλας) και οι υπόλοιποι *praenomina* (Γναίος, Λούκιος, Μάρκος, Τίτος)¹⁸ που δεν απαντούν σε αυτοκράτορες της Ιουλιο-Κλαυδιανής δυναστείας. Πάντως για μερικούς τουλάχιστον Ιουλίους, που μνημονεύονται σε επιγραφές που χρονολογούνται στο δεύτερο μισό του Ιου π.Χ. αι.¹⁹ δεν υπάρχει αμφιβολία ότι χορηγός της civitas Romana ήταν ο Αύγουστος. Για όλους του υπόλοιπους Ιουλίους δεν υπάρχουν σχετικές ενδείξεις κι έτσι μόνο υποθέσεις θα μπορούσαν να γίνουν.

1. Πρβ. τα επωνύμιά τους Αγαθέα (IG 522), Αγαθόπους (IG 259), Παράμονος (IG 161), Σέμνος (IG 565).

2. IG 204.

3. IG 127, 129, 206, 226.

4. IG 182, 204, 205.

5. IG 196.

6. IG 170.

7. IG 32.

8. IG 241 A.

9. IG 147.

10. IG 182, 205.

11. IG 204, 566.

12. IG 161.

13. IG 234.

14. IG 189.

15. IG 522, 524, 526, 538, 554, 558, 562, 565, 595, 606, 607, 621, 628, 630.

16. IG 97.

17. IG 32, 67, 68 (69), 127, 129, 147, 195 (196), 204, 206, 226, 241 A, 243 II, 245 II, 251, 259, 290, 473, 534, 538, 621, 661, 883, 1033, 1036. ΜΠ 591. Bull. ép. 1972, αρ. 263.

18. IG 133, 205, 418, 524, 526, 973.

19. IG 97.

Κ λ α ύ δ ι ο ι

Με το αυτοκρατορικό gentilicium Κλαύδιος αναφέρονται στις επιγραφές της Θεσσαλονίκης εξήντα επτά άτομα (σαράντα οκτώ άντρες και δεκαεννιά γυναίκες). Από αυτά τα δεκαπέντε άτομα μνημονεύονται σε επιγραφές που φέρουν τις ακόλουθες χρονολογίες: 141 μ.Χ.¹, 147/8², 154/5³, 165⁴, 166/7⁵, 221/2⁶, 225-30⁷, 230⁸, 249-51⁹, 252/3¹⁰, 257¹¹, 258/9¹². Τα υπόλοιπα άτομα απαντούν σε επιγραφές που χρονολογούνται στα τέλη του 1ου αι.¹³, στον 1ο/2ο αι.¹⁴, στο 2ο αι.¹⁵ (ορισμένες στο δεύτερο μισό του αιώνα), στο 2ο/3ο αι.¹⁶ και στον 3ο αι.¹⁷ (μια στο πρώτο μισό και ορισμένες στα μέσα του αιώνα).

Στο σύνολο των εξήντα επτά ατόμων με το αυτοκρατορικό gentilicium Κλαύδιος τα είκοσι έξι (δηλ. το 39 %) φέρουν τρία nomina· δηλ. εκτός από τα ρωμαϊκά praenomina και το gentilicium Κλαύδιος, έχουν cognomina ρωμαϊκά¹⁸ ή ελληνικά¹⁹, τρία μάλιστα από αυτά, εκτός από τα τρία nomina, έχουν κι ένα supernomen ή signum²⁰. Από τα υπόλοιπα τριάντα οκτώ άτομα τα τριάντα πέντε (δηλ. το 52 %) έχουν δυο ονόματα, δηλ. ένα ελληνικό²¹ ή ρωμαϊκό²² cognomen πλάι στο αυτοκρατορικό gentilicium

-
1. IG 137.	2. IG 608.	3. IG 472 B.
4. IG 484.	5. IG 472, 528.	6. IG 492.
7. IG 142 (143).	8. IG 183 (184, 185).	9. ΜΠ 1454.
10. IG 166	11. IG 557 B.	12. IG 168.
13. IG 68, 69, 905.	14. IG 243 II, 970.	
15. IG 127, 239, 241, 244, 245, 492, 809.		
16. IG 536, 544, 620, 729, 732, 822, 823, 830, 1011, 1035. SEG 24 (1969) 192-193, αρ. 568.		
17. IG 150, 173, 183, (184, 185), 206, 209-211, 220, 247, 543, 560, 900. Bull. ép. 1963, αρ. 134.		
18. Ιούστος (IG 209), Κούαρτος (IG 247), Κρίσπος (IG 137), Λονγινιανός (SEG 30, 1980, 203, αρ. 641), Μάγνος (IG 150), Πλωτείνος (IG 173), Σιλβανή (ΜΠ 1454).		
19. Αγαθόπους (IG 68), Αίγυπτος (IG 68), Αλέξανδρος (IG 224, 241, 1011), Εισίων (IG 127), Ευβούλη (IG 209), Ευτύχης (IG 809), Θαλλιανός (ΑΔ 26, 1971, Χρονικά, Β ⁸ , 376), Θάλλουσα (IG 544), Κέρδων (IG 68, 69), Λύκος (SEG 24, 1969, 192-193, αρ. 568, IG 484), Ονήσυχος (IG 243), Παράμονος (IG 244, 492), Σεραπόλων (IG 543), Σωζομένη (IG 823).		
20. IG 168, 206, 536.		
21. Αρτεμιδόρα (IG 900), Αφαρεύς (IG 472), Αχιλλάς (IG 822), Ελπής (IG 732), Εορτή (IG 492), Ερασείνος (IG 732), Ερμής (IG 166), Ευβούλη (IG 183), Εύκλ(ε)ια (IG 620), Εύπλους (IG 244), Θαλλός (IG 1035), Θεοπρεπής (IG 608), Λέων (IG 472), Λύκος (IG 244), Μένων (IG 142, 143, 183, 184, 185), Μυλαγός (IG 557), Νεβρίς (IG 472), Νείκη (IG 560), Νεικόπολις (IG 528), Παραμόνα (IG 492), Πυραμής (ΑΔ 26, 1971, Χρονικά, Β ⁸ , 376), Ρόδα (IG 608), Σειλανός (IG 241), Σίμων (SEG 30, 1980, 203, αρ. 641).		
22. Γάιος (IG 220), Δωνάτα (IG 732), Καίπιων (IG 244), Ουάλης (IG 729), Πρόκλα		

Κλαύδιος· τα άλλα δυο άτομα φέρουν επιπλέον κι ένα *signum*¹ και ένα άτομο φέρει μόνο το όνομα Κλαύδιος². Όσον αφορά την τυπολογία των ονομάτων τους, παρατηρεί κανείς ότι όλα τα άτομα ακολουθούν το ρωμαϊκό τύπο, δηλ. παραθέτουν τα ονοματά τους σε ονομαστική πτώση. Όσο για τη σειρά των ονομάτων, διαπιστώνει κανείς ότι το όνομα Κλαύδιος μόνο σε λίγες περιπτώσεις επέχει—αντικανονικά—τη θέση του *praenomen*³.

Ανάμεσα στους Κλαυδίους της Θεσσαλονίκης υπάρχουν τρεις οικογένειες, που τα γενεαλογικά τους δέντρα (στέμματα) μπορούν, με βάση της πληροφορίες των πηγών, να αναπαρασταθούν ως εξής:

1) Γενεαλογικό δέντρο οικογένειας Τι. Κλαυδίου Λύκου:

Τι(βέριος) Κλαύδιος Λύκος, βουλευτής ~ Μεινουκία Θεοπρεπής

2) Γενεαλογικό δέντρο οικογένειας Τι. Κλαυδίου Παράμονου:

Τι(βέριος) Κλαύδιος Παράμονος

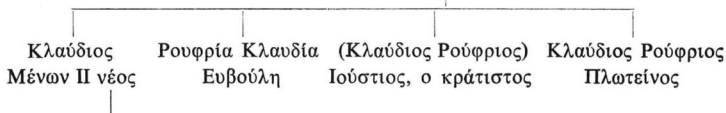
Μ. Ερέννιος Αιδήμων ~ Κλαυδία Παραμόνα

Κλαυδία Εορτή

3) Γενεαλογικό δέντρο οικογένειας Κλαυδίου Μένωνος⁴:

Κ. Ουαλέριος Ρούφριος, Ιούστος
ο κράτιστος ανθύπατος, ύπατος (υπατικός)

Κλαύδιος Μένων Ι αρχιερέυς *municipalis*, ~ κόρη
μακεδονιάρχης, ιεροφάντης *provincialis*

(IG 905), Ρουφριανός (IG 210, 211), Σεκούνδος (IG 239).

1. IG 220, 830.

2. SEG 30 (1980) 203, αρ. 641.

3. IG 173, 206, 209, 544, 809.

4. IG 185.

Φλάβιος Κλαύδιος Μένων
ο και Στρυμόνιος,
ιερέας και αγωνοθέτης του θεού
Φούλβου (258/9 μ.Χ.)

Φλαβία Κλαυδία Σιλβανή
αρχιέρεια, γερουσιάρχισσα

Υπάρχουν ωστόσο κι άλλοι δώδεκα Κλαύδιοι της Θεσσαλονίκης που έχουν στενές συγγενικές σχέσεις μεταξύ τους. Αυτοί είναι οι εξής: 1) Κλ(αύδιος) Ερασείνος, σύζυγος της Κλ(αυδίας) Δωνάτας και πατέρας της Κλ(αυδίας) Ελπίδος¹, 2) Τιβ(έριος) Κλαύδιος Θαλλιανός, σύζυγος (;) της Κλαυδίας Πυραμίδος², 3) Κλαύδιος Λέων, πατέρας του Κλαυδίου Αφαρέως και της Κλαυδίας Νεβρίδος³, 4) Κλαύδιος, πατέρας του Τιβέριου Κλαυδίου Λονγινιανού και του Κλαυδίου Σίμωνος⁴, και 5) Κλαύδιος [---], σύζυγος της Κλαυ(δίας) Κοπρίας⁵.

Ως προς την εθνικότητα ή τον τόπο καταγωγής ορισμένων Κλαυδίων της Θεσσαλονίκης, οι επιγραφές παρέχουν ενδείξεις για επτά από αυτούς. Πρόκειται για τέσσερα μέλη («συνκλίται») θρησκευτικού συλλόγου του Θεού Ύψιστου⁶ (= πιθανώς ο Ιεχωβάς των Ιουδαίων) εβραϊκής πιθανώς καταγωγής (ο ένας μάλιστα από αυτούς ίσως καταγόταν από την ιουδαϊκή κοινότητα της Αιγύπτου, όπως υποδηλώνει το επωνύμιό του «Αίγυπτος»)⁷, επίσης για μια Κλαυδία θρακικής πιθανώς καταγωγής, όπως τουλάχιστον μπορεί να συμπεράνει κανείς από το επωνύμιό της «Νεικόπολις»⁸, και για δυο Κλαυδίους καταγόμενους από την Πιερία και την περιοχή του Στρυμόνα, όπως δείχνουν τα *signa* τους (ο και Πιέριος⁹, ο και Στρυμόνιος)¹⁰.

Οι επιγραφές παρέχουν στοιχεία ή ενδείξεις γύρω από την κοινωνική θέση ή άλλη ιδιότητα δεκατριών Κλαυδίων της Θεσσαλονίκης. Έτσι, μας είναι γνωστά οκτώ μέλη θρησκευτικών συλλόγων (Βάκχου, Θεού Ύψιστου)¹¹, μια δούλη («θρεπτή»)¹², τέσσερις απελεύθεροι¹³, επίσης τριάντα οκτώ (38) μέλη της αριστοκρατίας, όπως δείχνουν τα επιτύμβια μνημεία

1. IG 732.

2. Bull. ép. 1977, 368, αρ. 273 [= ΑΔ 26 (1971), Χρονικά, Β³, 376].

3. IG 472.

4. SEG 30 (1980) 203, αρ. 641 [= ΑΔ 29 (1973/74), Χρονικά, Β³, 669].

5. IG 830.

6. IG 68, 69.

7. IG 68.

8. IG 528.

9. IG 220.

10. IG 168.

11. IG 68, 69, 244.

12. IG 900.

13. Πρβ. τα επωνύμιά τους: Αγαθόπους (IG 68), Παράμονος (IG 244, 492), Παραμόνα (IG 492).

τους (σαρκοφάγοι)¹ ή η μνεία τους σε δημόσιες επιγραφές² ή τα ανώτερα αξιώματα που είχαν καταλάβει στη θρησκευτική και διοικητική ιεραρχία. Τέτοιοι αξιωματούχοι ή συγγενείς τους, που αναφέρουν οι επιγραφές, είναι: ένας μακεδονιάρχης, αρχιερέας (municipalis), ιεροφάντης (provincialis), γιος υπατικού³, ένας «κράτιστος», γιος μακεδονιάρχη⁴, ένας «κράτιστος» και στολάρχης⁵, δυο πολιτάρχες (ο ένας αναφέρεται ως «ἄρξας»)⁶, ένας βουλευτής⁷, ένας αρχιερέας⁸, μια αρχιέρεια και γερουσιάρχισσα⁹, ένας ιερέας και αγωνοθέτης του θεού Φούλβου¹⁰, ένας ιερέας, αγωνοθέτης και εφήβαρχος¹¹, ένας πατέρας ιερέα και αγωνοθέτη του θεού Φούλβου¹², δυο κόρες αρχιέρειας¹³, άλλες δυο κόρες βουλευτή¹⁴ κι ένας έφηβος¹⁵.

Δυστυχώς δεν είναι δυνατό να προσδιοριστεί με βεβαιότητα ο χορηγός αυτοκράτορας της civitas Romana ακόμη και για τα άτομα εκείνα (συνήθως φορείς των tria nomina) που διατήρησαν και το αυτοκρατορικό προωνύμιο (Τιβέριος). Κι αυτό, γιατί υπάρχουν τρεις αυτοκράτορες της Ιουλίο-Κλαυδιανής δυναστείας που είχαν κοινό όχι μόνο gentilicium (:Claudius) αλλά και praenomen (:Tiberius). Ωστόσο, αν κρίνει κανείς από την πολιτογραφική πολιτική του Κλαυδίου, που επιθυμούσε να δει όλους τους υπηκόους του togatos, δηλ. Ρωμαίους πολίτες¹⁶, οδηγείται στο πιθανό συμπέρασμα ότι οι περισσότεροι από τους Κλαυδίους της Θεσσαλονίκης είχαν λάβει (οι ίδιοι ή πρόγονοί τους) την civitas Romana από τον αυτοκράτορα αυτόν. Όσον αφορά τις πολιτογραφήσεις από τους δυο άλλους αυτοκράτορες (Τιβέριο και Νέρωνα), η μελέτη της επαρχιακής πολιτικής τους και των σχέσεών τους με την Ελλάδα, μας επιτρέπει να αποδώσουμε το μεγαλύτερο ποσοστό πολιτογραφήσεων στο Νέρωνα.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι μερικά άτομα φέρουν, εκτός από το gentilicium Κλαύδιος, κι ένα δεύτερο gentilicium (ως praenomen συνήθως) —αυτοκρατορικό ή μη—¹⁷. που δείχνει, όπως έχουμε επισημάνει ήδη πιο

1. IG 528, 536, 543, 544, 557, 560, 620. SEG 24 (1969) 192, αρ. 568 α.

2. IG 173.

3. IG 183, 184, 185.

4. IG 209, 210, 211.

5. IG 150.

6. IG 127.

7. IG 244, 461, 484, 608, 609 [=SEG 24 (1969) 192-193, αρ. 568].

8. IG 137.

9. ΜΠ 1454.

10. IG 166.

11. IG 168.

12. IG 166.

13. IG 183.

14. SEG 24 (1969) 192-193, αρ. 568.

15. IG 241 B (=224).

16. Βλ. Σ α μ σ ά ρ η, Έρευνες στη Θράκη, 135 και σημ. 7.

17. Εβούδιος (IG 809), Ρούφριος/α (IG 173, 209), Τύλλιος (IG 206), Φλάβιος/α (IG 168. ΜΠ 1454).

πάνω, αντίστοιχα είτε τη χορήγηση δεύτερης Ρωμαϊκής πολιτείας από μεταγενέστερους αυτοκράτορες είτε επιγαμίες.

Ο ύ λ π ι ο ι

Οι επιγραφές της Θεσσαλονίκης αναφέρουν εννιά άτομα με το αυτοκρατορικό gentilicium Ούλπιος. Από τα άτομα αυτά μόνο τα δυο αναφέρονται σε χρονολογημένη επιγραφή του 167/8 μ.Χ.¹, τα υπόλοιπα σε επιγραφές του 2ου μ.Χ. αι.² και του 2ου/3ου μ.Χ. αι.³. Αναφορικά με την ονοματοδοσία τους, παρατηρεί κανείς ότι όλοι οι άντρες φέρουν τρία nomina και οι γυναίκες δυο ονόματα (σε ονομαστική πάντα πτώση). Οι γυναίκες έχουν όλες ελληνικά cognomina, ενώ από τους άντρες οι δυο έχουν ρωμαϊκά⁴ και οι δυο ελληνικά cognomina⁵, ένας άγνωστης εθνικότητας cognomen (Κ[---])⁶ και όλοι το praenomen Μάρκος. Ανάμεσα στους Ουλπίους συγγενικές σχέσεις μεταξύ τους έχουν μόνο δυο (ο Μ. Ούλπιος Οφέλλιος, σύζυγος της Ουλπίας Ευρώπης)⁷, οι οποίοι μάλιστα ανήκαν στην τοπική αριστοκρατία, όπως τουλάχιστον μαρτυρεί η κατασκευή σαρκοφάγου από την οικογένειά τους. Από τους υπόλοιπους Ουλπίους οι επιγραφές δίνουν πληροφορίες μόνο για δυο, που ήταν μέλη βακχικού θιάσου⁸.

Χορηγός της civitas Romana στους παραπάνω Ουλπίους ήταν ο Τραϊανός, ο μόνος δηλ. αυτοκράτορας που έφερε τα ονόματα Μάρκος και Ούλπιος.

Σ ε π τ ί μ ι ο ι

Ελάχιστος είναι ο αριθμός των ατόμων (συνολικά πέντε) που φέρουν το gentilicium Σεπτίμιος. Συγκεκριμένα πρόκειται για δυο μεμονωμένα άτομα (το μακεδονιάρχη Λ. Σεπτίμιο Ινστειανό Αλέξανδρο⁹ και τη Σεπτίμια Ζωσίμη, σύζυγο του απελεύθερου Ζώσιμου¹⁰) και για μια επιφανή

1. IG 527.

2. IG 244, 245, 807, 852.

3. IG 611, 814.

4. Οφέλλιος (IG 527), Φήλιξ (IG 244).

5. Εισίδωρος (IG 807), Τρόφιμος (IG 244), Δημητρία (IG 611), Ευρώπη (IG 527), Λεοντώ (IG 814), Μύστα (IG 852).

6. IG 245 II.

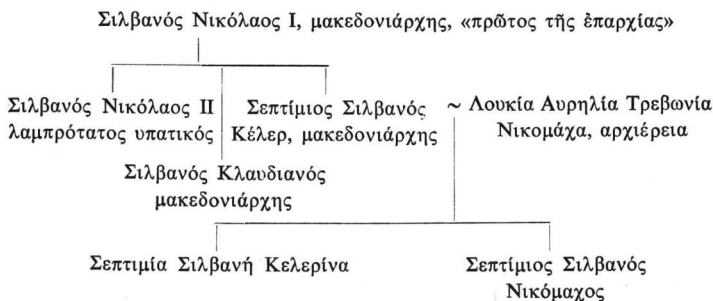
7. IG 527.

8. IG 244.

9. IG 203. Δ. Κανατσούλη, Το κοινόν των Μακεδόνων, «Μακεδονικά» 3 (1956) 60, 87-88.

10. IG 723.

οικογένεια, καταγόμενη από τα Στύβερρα), που το γενεαλογικό της δέντρο αναπαριστάνεται ως εξής¹:

Για ένα μόνον από τους πέντε Σεπτίμιους της Θεσσαλονίκης, που φέρει το praenomen Λ(εύκιος)², θα μπορούσαμε με ασφάλεια να αποδώσουμε την πολιτογράφησή του στον αυτοκράτορα Λ. Σεπτίμιο Σεβήρο (ή στην εποχή του). Για τους άλλους τέσσερις Σεπτίμιους, που δεν έχουν προωνύμιο, δεν είναι δυνατό να προσδιοριστεί ο χορηγός αυτοκρατορας της δυναστείας των Σεπτιμίων.

Φ λ ά β ι ο ι

Με το αυτοκρατορικό gentilicium Φλάβιος μας είναι γνωστός από τις επιγραφές ένας σημαντικός αριθμός από σαράντα έξι άτομα (είκοσι επτά άντρες και δεκαεννιά γυναίκες). Από αυτά τα δεκατέσσερα μνημονεύονται σε χρονολογημένες επιγραφές (HLP=106 μ.Χ.³, 132/3⁴, 145/6⁵, 240/1⁶, 249/50⁷, 258⁸, 535⁹) και τα υπόλοιπα άτομα σε επιγραφές που μπορούν να αναχθούν χρονολογικά στα τέλη του 1ου μ.Χ. αι.¹⁰, στο 2ο μ.Χ. αι.¹¹, στο 2ο/3ο αι.¹², στον 3ο αι.¹³, στον 4ο¹⁴ και στον 5ο αιώνα¹⁵.

1. IG 172. Πρβ. και Δ. Κανατσούλη, ό.π.

2. IG 203.

3. ΑΔ 23 (1968), Χρονικά, Β², 332.

4. IG 35 C.

5. IG 215, 216.

6. IG 159, 164, 178.

7. IG 164.

8. IG 185.

9. IG 403.

10. IG 68, 69.

11. IG 57, 102, 241 A, 244, 250 I, 324, 385, 615.

12. IG 287, 341, 453, 545, 568, 618, 620, 669, 988, 990, 1010. SEG 25 (1971) 231-232, αρ. 713.

13. IG 177, 546, 771. CIL III, 7327 [=Sarikakis, Soldats, 450, αρ. 119]. Bull. ép. 1967, αρ. 354.

14. IG 351.

15. IG 350.

Από ονοματολογική άποψη διαπιστώνει κανείς ότι στο σύνολο των σαράντα έξι ατόμων τα είκοσι (δηλ. το 43 %) φέρουν τρία nomina: δηλαδή, εκτός από το gentilicium Φλάβιος, ένα praenomen κι ένα cognomen (ρωμαϊκό¹ ή ελληνικό²). Ορισμένα μάλιστα άτομα φέρουν, πλάι στα τρία nomina, κι ένα τέταρτο όνομα c supernomen ή signum³. Τα υπόλοιπα είκοσι έξι άτομα (δηλ. το 56,5 %) έχουν δυο ονόματα, δηλ. το gentilicium Φλάβιος κι ένα cognomen (ρωμαϊκό⁴ ή ελληνικό⁵). Ακόμη υπάρχουν και μερικά άτομα που φέρουν, εκτός από τα δυο ονόματα, κι ένα signum⁶. Σχετικά με τη σειρά παράθεσης των ονομάτων, διαπιστώνονται επτά μόνο περιπτώσεις, όπου το gentilicium Φλάβιος επέχει—αντικανονικά—θέση προωνυμίου⁷. Από τυπολογική πάλι άποψη παρατηρεί κανείς ότι όλα τα άτομα ακολουθούν το ρωμαϊκό τύπο, σύμφωνα με τον οποίο τα ονόματα παραθέτονται σε ονομαστική πτώση.

Ανάμεσα στους Φλαβίους της Θεσσαλονίκης υπάρχει μια μόνο οικογένεια, για την οποία έχουμε στοιχεία γύρω από το γενεαλογικό της δέντρο, το οποίο μάλιστα αναπαριστάνεται ως εξής⁸:

Φλάβιος Σεμπρώνιος Αιλιανός ~ Φλαβία Αιλιανή Σεμπρωνία Αρτεμιδώρα

Φλάβιος Αιλιανός
Σεμπρώνιος Δράκων,
ιερέας και αγωνοθέτης
θεού Φούλβου (240/41 μ.Χ.)

Φλάβιος Αιλιανός
Σεμπρώνιος Αρτεμίδωρος,
ιερέας και αγωνοθέτης
θεού Φούλβου (249/50 μ.Χ.)

1. Αιλιανός (IG 159, 164), Γράνιος (IG 244), Σαβεινιανός (IG 250 I), Sabestianus (CIL III, 7327 = S a r i k a k i s, Soldats, 450, αρ. 119), Σεμπρώνιος/α (IG 159, 164), Σιλβανή (IG 177), Τερεντιανός (IG 215, 216).

2. Αμύντας (IG 69), Αρτεμίδωρος (Bull. ép. 1967, αρ. 354), Διόδωρος (IG 568), Διονύσιος (IG 69), Έλενος (IG 178), Ζώσιμος (IG 287), Μένων (IG 185), Σάτυρος (D u c h e s n e - B a y e t, Mission au mont Athos, «Archives des missions scientifiques» 1876, αρ. 80).

3. S u p e r n o m i n a : Αρτεμίδωρος/α (IG 159, 164), Ασκληπιακός (IG 215, 216), Δράκων (IG 159), Λύκος (IG 244), Φαίδιμος (IG 250 I). S i g n a : ο και Στρυμόνιος (IG 185).

4. Iucunda (IG 385), Κουάρτα (ΑΔ 23, 1968, Χρονικά, Β³, 332), Οπτάτη (IG 620), Πρόκλα (IG 669), Σαβίνα (IG 1010), Σεκουνδίλλα (IG 771).

5. Αθηναίς (IG 545), Ανδρόνικος (SEG 25, 1971, 231-232, αρ. 713), Αφροδίσιος (IG 771), Basilides (CIL III, 1419^a = S a r i k a k i s, Soldats, 449, αρ. 112), Βιλισάρτιος (IG 403), Διαφοκός (Bull. ép. 1970, αρ. 368), Διήγησις (IG 615), Διονυσία (IG 568), Θεσσαλονίκη (IG 341), Ιερ[- - -] (IG 35 C), Κάλλιστος (IG 351), Κασσάνδρα (IG 463), Κα[- - -] (IG 350), Κρατησώ (IG 57, 102), Πακτωλός (IG 546), Πανφίλα (IG 618), Υγεία (IG 324), Φίλα (IG 57), Φυλλίς (IG 545).

6. IG 546: ο και Ακάκιος.

7. IG 159, 164, 185, 215, 216.

8. IG 164.

Οι επιγραφές όμως δίνουν πληροφορίες για συγγενικούς δεσμούς ανάμεσα σε έντεκα Φλαβίους, οι οποίοι είναι οι ακόλουθοι: 1) Φλαβεία (sic) Σεκουνδίλλα, μητέρα του (Φλ)αβίου Αφροδίσιου¹, 2) Φλαούιος Δαφνικός, πατέρας της Φ(λαβίας) Κουάρτας², 3) Τίτος Φλάβιος Διόδωρος, σύζυγος της Φλαβίας Διονυσίας³, 4) Φλάβ(ιος) Τερεντιανός Ασκληπιακός, πατέρας του Φλαβίου Αίλιου Τερεντιανού Ασκληπιακού⁴, 5) Φλαουία Αθηναΐς, αδελφή της Φλαουίας Φυλλίδος⁵, 6) Φλαουία Κρατησώ, μητέρα της Φλαουίας Φίλας Φιλίππου⁶.

Σχετικά με την εθνικότητα των Φλαβίων της Θεσσαλονίκης, έχουμε ενδείξεις για δυο μόνο από αυτούς ότι ήταν ιουδαϊκής καταγωγής· πρόκειται για δυο μέλη θρησκευτικού συλλόγου του θεού Ύψιστου (=εβρ. Ιεχωβά)⁷. Αρκετά όμως στοιχεία προσφέρουν οι επιγραφές σχετικά με την κοινωνική θέση ή άλλη ιδιότητα ορισμένων Φλαβίων. Έτσι, πληροφορούμαστε την ύπαρξη τριών στρατιωτικών (λεγεωνάριος, *classarius* και εκατόνταρχος «ὀρδινάτος»)⁸, τριών μελών θρησκευτικών συλλόγων (Βάκχου, θεού Ύψιστου)⁹, ενός απελεύθερου (Αφροδίσιος)¹⁰ και δεκαεννιά μελών αριστοκρατικών οικογενειών.

Για εννιά από τα μέλη της αριστοκρατίας έχουμε έμμεσες ενδείξεις (χρήση σαρκοφάγου, δαπάνες για επισκευές κτηρίων ή ναών)¹¹, ενώ για τα υπόλοιπα δέκα μέλη δίνονται στις επιγραφές τα ανώτερα αξιώματα που είχαν καταλάβει οι ίδιοι ή στενοί συγγενείς τους. Έτσι, μας είναι γνωστά δυο αδέλφια που είχαν χρηματίσει ιερείς και αγωνοθέτες του θεού Φούλβου¹², ένας άλλος ιερέας-αγωνοθέτης του ίδιου θεού και εφηβάρχης¹³, που ανήκε σε επιφανή οικογένεια Κλαυδίων (βλ. πιο πάνω), ένας πατέρας βουλευτή¹⁴, ένας γυμνασίαρχος με το γιο του¹⁵, ένας αρχιερέας και αγωνοθέτης των Πυθίων¹⁶, μια αρχιέρεια και γερουσιύρχισσα¹⁷, ένας επίτροπος «χωρίων δεσποτικών» (4ου/5ου αι.)¹⁸ κι ένας ύπατος (6ου αι.)¹⁹.

Είναι αδύνατο να προσδιορίσει κανείς με ασφάλεια το χορηγό αυτοκράτορα της *civitas Romana*, ακόμη και για τα άτομα που διατήρησαν και το *praenomen* (Τίτος), γιατί και οι τρεις αυτοκράτορες της Φλαβιανής δυναστείας (Βεσπασιανός, Τίτος, Δομιτιανός) έφεραν κοινό *praenomen*

1. IG 771.

2. Bull. ép. 1970, αρ. 368.

3. IG 568.

4. IG 215.

5. IG 545.

6. IG 57, 102.

7. IG 68, 69.

8. IG 546. CIL III, 1419⁴, 7327 [=S a r i k a k i s. Soldats, 449, αρ. 112. 450, αρ. 119].

9. IG 68, 69, 244.

10. IG 171.

11. IG 57, 545, 546, 615, 618, 620. Bull. ép. 1970, αρ. 368. AD 23 (1968), Χρονικά, Β³, 332.

12. IG 159, 164.

13. IG 185.

14. Bull. ép. 1967, αρ. 354.

15. IG 215, 216.

16. IG 178.

17. IG 177.

18. IG 351.

19. IG 403 (804).

και *gentilicium*. Ωστόσο, αν κρίνει κανείς από την επαρχιακή πολιτική των τριών αυτών αυτοκρατόρων κι από τις σχέσεις τους με τη Βαλκανική, θα μπορούσε να υποθέσει ότι η πλειοψηφία των Φλαβίων της Θεσσαλονίκης όφειλαν τη Ρωμαϊκή πολιτεία τους στον αυτοκράτορα Βεσπασιανό.

Ας σημειωθεί ακόμη ότι ορισμένα άτομα φέρουν δυο αυτοκρατορικά *gentilicia*¹, πράγμα που μαρτυρεί διπλή χορήγηση της *civitas Romana* στην οικογένειά τους.

2. Άτομα με *gentilicia* Ρωμαίων αρχόντων της επαρχίας Μακεδονίας

Α κ ε ί λ ι ο ι

Μας είναι γνωστά τρία μόνο άτομα με το *gentilicium* Ακείλιος: ο Μ. Ακείλιος Επάγαθος (2ος μ.Χ. αι.)², πιθανώς απελεύθερος³, ο [- -Α]κείλιος [- -] (1ος/2ος μ.Χ. αι.)⁴ και ο [- -]Ακείλιος [- - -]⁵.

Πιθανός μεσολαβητής για την πολιτογράφησή τους μπορεί να θεωρηθεί ο Μ. Acilius (Caninus), *quaestor pro praetore* (στη Μακεδονία;) το 45 π.Χ.⁶

Κ ά σ σ ι ο ι

Αναφέρονται δεκαπέντε Κάσσιοι, από τους οποίους οι δέκα είναι άντρες και οι πέντε γυναίκες. Από αυτούς ο ένας μόνο μνημονεύεται σε χρονολογημένη επιγραφή (του 154 μ.Χ.)⁷, ενώ οι υπόλοιποι σε επιγραφές του 2ου μ.Χ. αι.⁸, του 2ου/3ου μ.Χ. αι.⁹ και του 3ου μ.Χ. αιώνα¹⁰.

Από ονοματολογική άποψη αξιοσημείωτο είναι ότι όλες οι γυναίκες έχουν δυο ονόματα· δηλ. το *gentilicium* Κασσία κι ένα *cognomen* (ρωμαϊκό¹¹ ή ελληνικό)¹². Από τους άντρες, πάλι οι τρεις φέρουν *tria nomina*, δηλ. πλάι στο *praenomen* και το *gentilicium* ένα *cognomen* (ρωμαϊκό¹³ ή ελλην-

1. Αίλιος (IG 215), Γράνιος (IG 244), Κλαύδιος/α (IG 177, 185), Σεμπρόνιος/α (IG 159, 164).

2. IG 246.

3. Πρβ. το χαρακτηριστικό του επωνύμιο Επάγαθος.

4. IG 118.

5. IG 6.

6. Βλ. Σ α ρ ι κ ά κ η, 'Αρχοντες, Α', σ. 211.

7. IG 288.

8. IG 244, 867.

9. IG 452, 480, 511, 537, 665, 821, 897.

10. IG 229.

11. Πεία (IG 537).

12. Αντιγόνα (IG 480), Δάμαλις (IG 452), Εισιάς (IG 867), Λύκα (IG 511).

13. Σεουήρος (IG 452).

νικό)¹. Οι υπόλοιποι επτά άντρες φέρουν δυο ονόματα· δηλ. πλάι στο gentilicium Κάσσιος ένα cognomen ελληνικό²: ο ένας μάλιστα από αυτούς φέρει κι ένα signum³. Από τυπολογική άποψη παρατηρεί κανείς ότι όλοι οι Κάσσιοι/ες της Θεσσαλονίκης παραθέτουν τα ονόματά τους σε ονομαστική πτώση από ρωμαϊκή επίδραση.

Σχετικά με τους συγγενικούς δεσμούς μεταξύ τους, οι επιγραφές παρέχουν στοιχεία για μια μόνο οικογένεια, που το γενεαλογικό της δέντρο είναι το εξής⁴:

Μάρκος Κάσσιος Σεουήρος ~ Παπία Πρεσβυτέρα

Κάσσιος Αλέξανδρος

Κασσία Δάμαλις

Όσο για την κοινωνική θέση ή άλλη ιδιότητα των Κασσίων της Θεσσαλονίκης, από τις επιγραφές αντλούμε πληροφορίες για τέσσερις μόνο από αυτούς· πρόκειται για ένα «γραμματεύοντα», για δυο μέλη θρησκευτικών σιλλόγων (του Ασκληπιού, τς Βάκχου και του Ηρακλή)⁵ και για μια «πατρώνεισσα θρεπτής»⁶.

Πιθανοί μεσολαβητές για τη χορήγηση της civitas Romana στους παραπάνω Κασσίους (ή σε προγόνους τους) θα πρέπει να ήταν τρεις Ρωμαίοι άρχοντες της επαρχίας Μακεδονίας που φέρουν το gentilicium Κάσσιος· συγκεκριμένα ο L. Cassius Longinus, legatus pro consule το 48 π.Χ.⁷, ο P. Cassius Secundus, legatus ή proconsul της Μακεδονίας στα χρόνια του Αδριανού⁸, και ο M. Cassius Paullinus, quaestor της Μακεδονίας στα τέλη του 2ου ή αρχές του 3ου μ.Χ. αιώνα⁹.

Μινίκιοι

Με το gentilicium Μινίκιος μνημονεύονται στις επιγραφές δυο μόνο άτομα: ο Μινίκιος Διονύσιος, μακεδονιάρχης (3ος μ.Χ. αι.)¹⁰ και ο (Μιν;)ίκιος Μάξιμος (2ος/3ος μ.Χ. αι.)¹¹. Για τη χορήγηση της civitas

1. Έρμων (IG 288), Εύπωρος (sic) (IG 665), Νειλάς (IG 821), Φίλητος (IG 821).

2. Αλέξανδρος (IG 452), Ερμήν (IG 897), Έρμιππος (ΑΔ 27, 1972, Χρονικά, Β², 504), Εύτυχος (IG 244).

3. IG 288 (ο και Δημάς).

4. IG 452.

5. IG 244, 288, 480.

6. IG 867.

7. Βλ. Σαρκάκη, 'Άρχοντες, Α', σ. 207.

8. Βλ. Σαρκάκη, 'Άρχοντες, Β', σ. 236.

9. Βλ. Σαρκάκη, 'Άρχοντες, Β', σ. 178.

10. IG 190, 191.

11. IG 987.

Romana στα δυο αυτό άτομα είχε μεσολαβήσει πιθανώς ο quaestor της Μακεδονίας (το 117 μ.Χ.) Cn. Minicius Faustinus Sex. Julius Severus¹.

Νό β ι ο ι

Με το gentilicium αυτό μας είναι γνωστή ως τώρα μια μόνο γυναίκα, η Οβουλκία Νοβία Χρήστη (2ος/3ος μ.Χ. αι.)². Είναι πιθανό ότι είχε λάβει την civitas Romana με τη μεσολάβηση του L. Novius Crispinus Martialis Saturninus, quaestor pro praetore της Μακεδονίας στην εποχή του Αδριανού³.

Σ κ ρ ε ι β ώ ν ι ο ι

Αναφέρονται τρία άτομα, φορείς του ονόματος αυτού. Πρόκειται για το Γ. Σκρειβώνιο Ρούφο, πολιτάρχη (2ος μ.Χ. αι.)⁴, το Σκρειβώνιο Νικηφόρο, μέλος βακχικού θιάσου (μέσα 2ου μ.Χ. αι.)⁵ και τη Σκρειβωνία Ενωδία (2ος/3ος μ.Χ. αι.)⁶.

Φαίνεται πως οι Σκρειβώνιοι αυτοί είναι απόγονοι οικογενειών που είχαν λάβει την civitas Romana με τη μεσολάβηση του C. Scribonius Curius, proconsul της Μακεδονίας το 75-2 π.Χ.⁷. Την άποψη αυτή ενισχύει και το γεγονός ότι ο πρώτος από τους Σκρειβώνιους έχει και ίδιο prae-nomen (Γάιος-Caius) με τον ανθύπατο.

Φ ά β ι ο ι

Μας είναι γνωστοί τέσσερις Φάβιοι: ο Κόιντος Φάβιος Ευφρόσυνος (2ος/3ος μ.Χ. αι.)⁸, ο L. Φάβιος Ζώσιμος Α'⁹, ο Λούκιος Φάβιος Ζώσιμος Β'¹⁰ και η Φαβία Σαμβώ (σε ενεπίγραφη σαρκοφάγο του 2ου/3ου μ.Χ. αι.)¹¹. Όπως υποδηλώνουν τα επωνύμιά τους, οι τρεις άντρες πρέπει να ήταν απελεύθεροι, ενώ η γυναίκα θα ανήκε στην ομάδα των Ανατολικών μεταναστών της Θεσσαλονίκης. Για την απονομή της civitas Romana θα είχε μεσολαβήσει ο Fabius, quaestor (και propraetor) της Μακεδονίας προς τα τέλη του 2ου μ.Χ. αιώνα¹².

1. Βλ. Σαρκάκη, 'Αρχοντες, Β', σ. 161.

2. IG 836.

3. Βλ. Σαρκάκη, 'Αρχοντες, Β', σ. 167.

4. IG 226.

5. IG 244.

6. IG 466.

7. Βλ. Σαρκάκη, 'Αρχοντες, Α', σ. 82.

8. IG 870.

9. IG 497.

10. IG 497.

11. IG 539, 540.

12. Βλ. Σαρκάκη, 'Αρχοντες, Β', σ. 177.

Φοντείοι

Με το gentilicium αυτό αναφέρεται ένα μόνο άτομο, ο Γ. Φοντεΐος Νεικηφόρος (3ος μ.Χ. αι.)¹. Τη Ρωμαϊκή πολιτεία την είχε λάβει πιθανώς κάποιος μακρινός πρόγονός του με τη μεσολάβηση του Μ. Fonteius, legatus (;) της Μακεδονίας γύρω στα 77/6 π.Χ.².

Β' Κατηγορία

Αιμίλιοι

Απο επιγραφές του 2ου μ.Χ. αιώνα μας είναι γνωστοί δυο Αιμίλιοι, που υπάγονται στην κατηγορία αυτή: ο Αιμίλιος Εύτυχος (από αναθηματική επιγραφή στην 'Ισιδα)³ και η Aemilia Elpis (από ενεπίγραφη σαρκοφάγο)⁴.

Ρωμαίοι άρχοντες της επαρχίας Μακεδονίας με το gentilicium Αιμίλιος, οι οποίοι είχαν ίσως μεσολαβήσει για τη χορήγηση της civitas Romana, ήταν: ο Paullus Aemilius Lepidus, ανθύπατος της Μακεδονίας (ή της Ασίας) το 33-23 π.Χ.⁵, και ο L. Aemilius (Lepidus) Paullus, quaestor της Μακεδονίας το 60/59 π.Χ.⁶.

'Αννιοι

Μας είναι γνωστοί εννιά 'Αννιοι με ελληνικό επωνύμιο (έξι άντρες και τρεις γυναίκες), οι οποίοι απαντούν σε επιγραφή του 134/5 μ.Χ.⁷ και σε επιγραφές που χρονολογούνται στο 2ο⁸ και 2ο/3ο μ.Χ. αιώνα⁹. Οι τέσσερις από αυτούς φέρουν τρία nomina (πέρα από το gentilicium 'Αννιος, ένα ρωμαϊκό praenomen και ένα ελληνικό¹⁰ ή ρωμαϊκό cognomen)¹¹ και οι υπόλοιποι πέντε δυο ονόματα (πλάι στο gentilicium 'Αννιος ένα ελληνικό¹² ή ρωμαϊκό cognomen)¹³. Όλα τα άτομα ακολουθούν το ρωμαϊκό

1. IG 444.

2. Βλ. Σαρκάκη, 'Αρχοντες, Α', σ. 159.

3. IG 105. Bull. ép. 1966, 390, αρ. 241. SEG 24 (1969) 191, αρ. 561.

4. IG 600.

5. Βλ. Σαρκάκη, 'Αρχοντες, Α', σ. 200.

6. Βλ. Σαρκάκη, 'Αρχοντες, Α', σ. 177.

7. IG 573.

8. IG 58, 246, 270, 694. ΜΠ 113.

9. IG 545, 563.

10. Μακεδών (ΜΠ 113).

11. Σεκούνδος (IG 58), Κασσιανός (IG 270).

12. Αντεσφόρος (IG 694), Ευτυχής (IG 563), Τρύφαινα (IG 573).

13. Βάσσος (IG 573), Κουάρτα (IG 545).

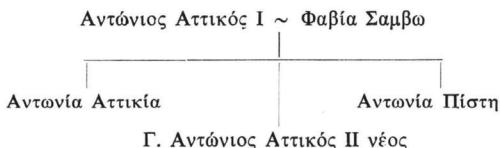
τύπο, σύμφωνα με τον οποίο τα ονόματά τους παραθέτονται σε ονομαστική πτώση.

Δυο από τους Αννίους της Θεσσαλονίκης έχουν στενές συγγενικές σχέσεις μεταξύ τους· πρόκειται για τον Άννιο Βάσσο, πατέρα της Αννίας Τρύφαινας¹. Σχετικά με την κοινωνική τους θέση ή άλλη ιδιότητά τους, από τις επιγραφές πληροφορούμαστε την ύπαρξη ενός *decurio alae*² κι ενός μέλους θρησκευτικού συλλόγου³. Στην τοπική πάλι αριστοκρατία είναι πιθανό πως ανήκαν τέσσερις Άννιοι, όπως συμπεραίνει κανείς από τα πολυδάπανα επιτύμβιά τους (σαρκοφάγους)⁴.

Πιθανός χορηγός της *civitas Romana* μπορεί να θεωρηθεί ο Q. Annius Maximus, ανθύπατος της Μακεδονίας το 114 μ.Χ.⁵.

Αντώνιοι

Από επιγραφή του 2ου/3ου μ.Χ. αι. μας είναι γνωστή μια οικογένεια Αντώνιων, που ανήκε στην τοπική αριστοκρατία, όπως συμπεραίνει κανείς από τη χρήση μαρμάρινης σαρκοφάγου. Το γενεαλογικό της δέντρο αναπαριστάμεται ως εξής⁶:

Όπως δείχνουν τα επωνύμια των συζύγων έχουμε εδώ μικτό γάμο ανάμεσα σε δυο άτομα, από τα οποία το ένα καταγόταν από την Αττική και το άλλο (η σύζυγος) από τις ανατολικές επαρχίες του Ρωμαϊκού κράτους.

Εκτός από τους τέσσερις Αντώνιους της παραπάνω οικογένειας, σε αναθηματική επιγραφή (στο θεό Ύψιστο) του τέλους του 1ου μ.Χ. αιώνα⁷ αναφέρονται δυο άλλοι Αντώνιοι (ο Μ. Αντώνιος Ποτείτος και η Αντωνία Διονυσία) ιουδαϊκής πιθανώς καταγωγής. Σε αυτούς θα πρέπει μάλλον να προστεθούν δυο ακόμη Αντώνιοι (ο Γάιος Αντώνιος Ουρβανιανός Α' και ο γιος του Γάιος Αντώνιος Ουρβανιανός Φίλιστος Β')⁸, αν κρίνουμε από το ελληνικό *supernomen* (Φίλιστος) του γιου. Και οι δυο αυτοί Αντώνιοι ήταν μέλη της τοπικής αριστοκρατίας, όπως δείχνουν τα ανώτερα αξιώματα που είχαν καταλάβει· συγκεκριμένα ο πατέρας είχε

1. IG 573.

2. ΜΠ 113.

3. IG 58.

4. IG 545, 563, 573.

5. Βλ. Σαρκάκη, 'Αρχοντες, Β', σ. 69.

6. IG 540.

7. IG 68, 73.

8. IG 214.

γίνει «ἄρξας» (=πολιτάρχης) και αρχιερέας, ενώ ο γιος του πολιτάρχης, βουλευτής και αγωνοθέτης των Πυθίων.

Αν κρίνει κανείς από την ανατολική καταγωγή ορισμένων Αντώνιων, δε θα ήταν απίθανο να θεωρηθεί ως χορηγός της Ρωμαϊκής πολιτείας τους ο γνωστός μας Μ. Αντώνιος, που είχε τόσο έντονη δράση στην Ελληνική Ανατολή. Για τους υπόλοιπους Αντώνιους ως πιθανοί χορηγοί της civitas Romana θα μπορούσαν να θεωρηθούν οι εξής Ρωμαίοι ἄρχοντες της επαρχίας Μακεδονίας: ο C. Antonius Hybrida, proconsul το 62-60 π.Χ.¹, ο C. Antonius, praetor pro consule το 43 π.Χ.², και ο L. Antonius, ανθύπατος του 1ου μ.Χ. αιώνα³. Την υπόθεση αυτή ενισχύει και το κοινό praenomen Γάιος, που φέρουν οι τρεις από τους Αντώνιους της Θεσσαλονίκης με δυο από τους παραπάνω Ρωμαίους ἄρχοντες της Μακεδονίας.

Αρρουντίοι

Το gentilicium αυτό φέρουν δυο Θεσσαλονικείς: ο Λ. Αρρουντίος Ηρακλᾶς (129/30 μ.Χ.)⁴ και η Αρρουντία Κοῖντα (3ος μ.Χ. αι.)⁵. Την ελληνική καταγωγή της γυναίκας προδίνει η αντικανονική χρήση του ρωμαϊκού praenomen Κοῖντα ως cognomen.

Χορηγός της Ρωμαϊκής πολιτείας τους ίσως να ήταν ο (M. Arunti)us Claudianus, ανθύπατος της Μακεδονίας (στο πρώτο μισό του 2ου μ.Χ. αι.)⁶.

Βαίβιοι

Αναφέρονται δυο άτομα με το gentilicium αυτό: ο Βαίβιος Τερραῖος Νεικόστρατος, αγωνοθέτης των Πυθίων (252/3 μ.Χ.)⁷, και η Βαίβια Διονυσία⁸. Η γυναίκα θα πρέπει να ήταν δουλίκης καταγωγής, αν κρίνουμε από τα ονόματα των παιδιών της (Αγαθία και Ονήσιμος).

Πιθανός χορηγός της Ρωμαϊκής πολιτείας τους ήταν ο L. Baebius Honoratus, «διέπων τὴν ἐπαρχίαν» Μακεδονία γύρω στα 79-84 μ.Χ.⁹.

Γεμ(ε)ῖνιοι

Σε δυο επιγραφές (2ου μ.Χ. αι.) μνημονεύονται τέσσερις Γεμ(ε)ῖνιοι:

1. Βλ. Σαρκάκη, 'Ἀρχοντες, Α', σ. 94.
2. Βλ. Σαρκάκη, 'Ἀρχοντες, Α', σ. 128.
3. Βλ. Σαρκάκη, 'Ἀρχοντες, Β', σ. 57.
4. IG 502. 5. IG 444.
6. Βλ. Σαρκάκη, 'Ἀρχοντες, Β', σ. 189.
7. IG 38 A, 198. 8. IG 841.
9. Βλ. Σαρκάκη, 'Ἀρχοντες, Β', σ. 59.

ο Γεμίνιος Όλυμπος, πατέρας της Γεμινίας Ολυμπιάδος¹, και ο Γεμίνιος Ζώσιμος ο και Βορέας, απελεύθερος της Αιλίας Γεμινίας Ολυμπιάδος². Η χρήση σαρκοφάγου από τα δυο πρώτα άτομα δείχνει ότι ήταν μέλη της τοπικής αριστοκρατίας.

Για την απονομή της *civitas Romana* είχε μεσολαβήσει ίσως ο Ρ. Julius Geminius Marcianus, proconsul της Μακεδονίας γύρω στα 170 μ.Χ.³.

Ι ο ύ ν ι ο ι

Από επιγραφές (του 209/10 μ.Χ., 253-268 μ.Χ. και του 2ου/3ου μ.Χ. αι.) γνωρίζουμε την ύπαρξη τεσσάρων γυναικών, που είχαν λάβει πιθανώς την *civitas Romana* από τους Ρωμαίους άρχοντες της επαρχίας Μακεδονίας Μ. Iunius Brutus (praetor pro consule το 43/2 π.Χ.)⁴, Μ. Iunius Silanus (praetor το 141 μ.Χ.)⁵, Iunius Rufinus (proconsul στην εποχή του Αδριανού)⁶, L. (?) Iunius Rufinus (ανθύπατος το 192 μ.Χ.)⁷.

Οι γυναίκες αυτές ήταν: η Ιουνία[α...] Κλαυδία⁸, η Ιουνία Νικομάχα⁹, η Ιουνία Νότις¹⁰ και η Ιουνία¹¹. Την ελληνική καταγωγή της πρώτης προδίνει η αντικανονική χρήση του ονόματος γένους Κλαυδία ως *cognomen* και της τρίτης το ελληνικό όνομα του βουλευτή πατέρα της¹². Εκτός από την κόρη του βουλευτή, στην τοπική αριστοκρατία θα ανήκε και η Ιουνία Κλαυδία, αν κρίνει κανείς από το γεγονός ότι τιμάται από τη βουλή και το δήμο της Θεσσαλονίκης¹³.

Κ ο ρ ν ή λ ι ο ι

Μας είναι γνωστά έντεκα άτομα (επτά άντρες και τέσσερες γυναίκες) που φέρουν το *gentilicium* Κορνήλιος και τα οποία αναφέρονται σε επιγραφές χρονολογούμενες στα 233/4 μ.Χ.¹⁴, 250/51 μ.Χ.¹⁵, στο 2ο/3ο μ.Χ. αι.¹⁶ και στο πρώτο μισό του 3ου μ.Χ. αιώνα¹⁷. Οι γυναίκες έχουν όλες δυο ονόματα¹⁸, ενώ από τους άντρες οι τέσσερις φέρουν τρία *nomina*¹⁹ και

1. ΜΠ 357, 359.

2. ΜΠ 356.

3. Βλ. Σ α ρ ι κ á κ η, 'Άρχοντες, Β', σ. 87.

4. Βλ. Σ α ρ ι κ á κ η, 'Άρχοντες, Α', σ. 133.

5. Βλ. Σ α ρ ι κ á κ η, 'Άρχοντες, Α', σ. 39.

6. Βλ. Σ α ρ ι κ á κ η, 'Άρχοντες, Β', σ. 82.

7. Βλ. Σ α ρ ι κ á κ η, 'Άρχοντες, Β', σ. 93.

8. ΜΠ-Σ 1633.

9. IG 493.

11. ΜΠ 642.

12. ΜΠ 642: Ισιδωρος Σαβείνος.

13. ΜΠ-Σ 1633.

14. IG 155.

15. IG 165.

16. IG 269, 382.

17. IG 193, 555.

18. Το *gentilicium* Κορνηλία και τα *cognomina*: Κλεοπάτρα (IG 193), Πολυχαμής (IG 155).

19. Ρωμαϊκά *praenomina* και ως *cognomina* τα εξής: Αγαθίας (IG 193), Φαρνάκιος

οι τρεις δυο ονόματα¹ (σε ονομαστική πτώση).

Πέντε από τους Κορνήλιους έχουν συγγενικές σχέσεις μεταξύ τους: 1) ο Γ. Κορνήλιος Αγαθίας, αδελφός του Γ. Κορνήλιου Σεκούνδου, και η Κορνήλια Κλεοπάτρα², αδελφή τους, 2) ο Κορνήλιος Επάγαθος Α', πατέρας του Κορνήλιου Επάγαθου Β'³. Όσον αφορά την κοινωνική τους θέση, οι έξι από τους Κορνήλιους ανήκαν στην τοπική αριστοκρατία: πρόκειται για έναν «ἄρξαντα» (=πολιτάρχη) με τα δυο αδέλφια του⁴, για έναν ιερέα και αγωνοθέτη του θεού Φούλβου⁵, για μια μητέρα ενός ιερέα και αγωνοθέτη του ίδιου θεού⁶ και για μια σύζυγο (;) ταμία της πόλης⁷.

Πιθανός χορηγός της Ρωμαϊκής πολιτείας τους μπορεί να θεωρηθεί ο Cornelius Rufus, ανθύπατος της Μακεδονίας στα μέσα περίπου του 2ου μ.Χ. αιώνα⁸.

Κ λ ὡ δ ι ο ι

Το gentilicium αυτό (με ελλ. cognomen) φέρουν τέσσερα άτομα (δυο άντρες και δυο γυναίκες), που μνημονεύονται σε επιγραφές χρονολογούμενες στο 2ο⁹ και 2ο/3ο μ.Χ. αιώνα¹⁰. Τα τρία από τα άτομα αυτά φέρουν δυο ονόματα (Κλώδιος Πολύνικος, Κλωδία Δία, Κλωδία Φιλημάτιον)¹¹ και το τέταρτο tria nomina (Γάιος Κλώδιος Επαφρόδειτος)¹². Από τα τέσσερα άτομα τα δυο είναι σύζυγοι (Κλώδιος Πολύνικος και Κλωδία Δία) και τα δυο δουλικής καταγωγής¹³.

Οι Κλώδιοι αυτοί της Θεσσαλονίκης ίσως να όφειλαν την civitas Romana στον ανθύπατο της Μακεδονίας (μέσα 2ου μ.Χ. αι.) Ρ. Clodius Capito Aurelianus¹⁴.

Λ ι κ ί ν ν ι ο ς

Σε επιγραφή του 2ου/3ου μ.Χ. αι. μνημονεύεται ένας Λικίννιος με ελληνικό cognomen (ο Μάριος Λικίννιος Χαίρων)¹⁵, σύζυγος της Ουλ-

(IG 382), Νέων (ΑΔ 24, 1969, Χρονικά, Β², 300), Σεκούνδος (IG 193).

1. Το όνομα Κορνήλιος και τα cognomina: Επάγαθος (IG 165), Σίμων (SEG 30, 1980, 203, αρ. 643).

2. IG 193. 3. IG 165. 4. IG 193.

5. IG 165. 6. IG 155. 7. IG 555.

8. Βλ. Σ α ρ ι κ ά κ η, 'Αρχοντες, Β', σ. 85.

9. IG 658. 10. IG 582. 11. IG 582, 658. 12. IG 658.

13. Πρβ. τα χαρακτηριστικά τους επωνύμια: Επαφρόδειτος και Φιλημάτιον.

14. Βλ. Σ α ρ ι κ ά κ η, 'Αρχοντες, Β', σ. 96.

15. IG 814 (βλ. και G. D a u x, BCH 102, 1978, 624-626 = SEG 28, 1978, 167, αρ. 549).

πίας Λεοντός και πατέρας της Αιλίας Επιγόνης. Χορηγός της Ρωμαϊκής πολιτείας του θα ήταν ο Μ. Licinnius Crassus Frugi, legatus Caesaris (?), γύρω στα μέσα του 1ου μ.Χ. αιώνα¹.

Λόλλιος

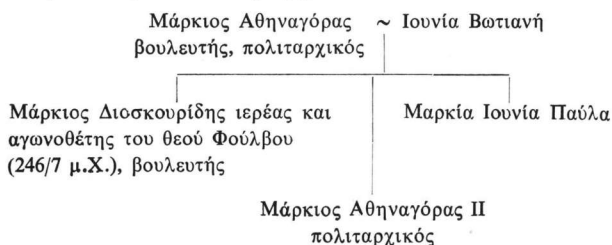
Μας είναι γνωστός ένας μόνο Λόλλιος με ελληνικό cognomen (ο Μ. Λόλλιος Αττικός), ο οποίος αναφέρεται σε επιγραφή του 1ου μ.Χ. αιώνα². Σύμφωνα με το κείμενο της επιγραφής, ο Λόλλιος αυτός ήταν μέλος βακχικού θιάσου και, όπως δείχνει το επωνύμιό του, ανήκε σε οικογένεια καταγόμενη από την Αττική. Πιθανός χορηγός της civitas Romana στην οικογένειά του θα ήταν ο Μ. Lollius ανθύπατος (;) το 19/8 π.Χ.³.

Λουκίλιοι

Σε επιγραφές του 1ου⁴ και 2ου μ.Χ. αι.⁵ μνημονεύονται τρία άτομα με το gentilicium αυτό: ο [-] Λευκίλιος Βο[-] ⁶, η Λευκιλία Παμφίλα, απελευθέρ⁷, και ο Λουκίλιος Βάσσος, «ίεραφόρος συνκλιτών» πιθανώς του θεού 'Ανουβη⁸. Πιθανός χορηγός της Ρωμαϊκής πολιτείας τους θεωρείται ο Lucilius Iunior, procurator της Μακεδονίας (;) γύρω στο 63/4 μ.Χ.⁹.

Μάρκιοι

Από επιγραφές των μέσων του 3ου μ.Χ. αι. μας είναι γνωστή μια οικογένεια Μαρκίων της τοπικής αριστοκρατίας, που το γενεαλογικό της δέντρο αναπαριστάμεται ως εξής:¹⁰

1. Βλ. Σαρκάκη, 'Αρχοντες, Β', σ. 232.

2. IG 259.

3. Βλ. Σαρκάκη, 'Αρχοντες, Α', σ. 26.

4. IG 6.

5. IG 58.

6. IG 6.

7. IG 310.

8. IG 58.

9. Βλ. Σαρκάκη, 'Αρχοντες, Β', σ. 249.

10. IG 197.

Η *civitas Romana* είχε δοθεί σε προγόνους του Μαρκίου Αθηναγόρα ίσως από τους Ρωμαίους άρχοντες της Μακεδονίας Q. Marcius (Crispus), legatus το 57-55 π.Χ.¹ και L. Marcius Censorinus, (legatus) pro consule το 42-40 π.Χ.².

Μέμμιοι

Μας είναι γνωστοί τέσσερις Μέμμιοι με ελληνικό cognomen: ο Π. Μέμμιος Δίκαιος (2ος μ.Χ. αι.)³, ο Πο. Μέμ(μ)ιος Επικράτης (τέλη 3ου μ.Χ. αι.)⁴, ο Τ. Μέμμιος Ζώσιμος (δεύτερο μισό του 2ου μ.Χ. αι.)⁵ και ο Μέμμιος Κράτερος (141 μ.Χ.)⁶. Και οι τέσσερις αυτοί Μέμμιοι ανήκαν στην τοπική αριστοκρατία. Αυτό φαίνεται από τα ανώτερα αξιώματα που είχαν καταλάβει οι τρεις τελευταίοι Μέμμιοι (βουλευτής, «ταμιεύων τών νέων», πολειτάρχης), καθώς κι από το γεγονός ότι ο πρώτος από αυτούς τιμάται από την πόλη.

Οι οικογένειες των Μεμμίων αυτών όφειλαν ίσως την πολιτογράφησή τους στον P. Memmius Regulus, legatus Augusti στα 35-44 μ.Χ.⁷. Η υπόθεση αυτή ενισχύεται κι από το γεγονός ότι ο ένας από τους Μεμμίους έχει και ίδιο προωνύμιο με το Ρωμαίο αυτόν άρχοντα.

Οκτάβιοι

Σε επιγραφές του 1ου⁸ και του 2ου/3ου μ.Χ. αι.⁹ μνημονεύονται τέσσερα άτομα που φέρουν το gentilicium Οκτάβιος: ο Γν. Οκταούιος Ευήμερος¹⁰, ο Μ. Οκταούιος Νεικίας¹¹, ο Οκταούιος Πρέιμος¹² και ο Γ. Οκταούιος Φοντείος¹³. Από αυτούς ο πρώτος και ο τέταρτος Οκτάβιος ήταν πιθανώς εβραϊκής καταγωγής, όπως μπορεί να συμπεράνει κανείς από ανάθεση που κάνουν στο θεό Ύψιστο (= εβρ. Ιεχωβά) ως μέλη θρησκευτικού συλλόγου του¹⁴. Ο τρίτος πάλι Οκτάβιος ήταν, σύμφωνα με τη μαρτυρία της επιγραφής, απελεύθερος του Μ. Οκταούιου Νεικία, ο οποίος αποτελούσε μέλος της τοπικής αριστοκρατίας, όπως μαρτυρεί η μαρμάρινη σαρκοφάγος του¹⁵.

Αξιοσημείωτο είναι ότι από τους τέσσερις Οκτάβιους οι τρεις φέρουν tria nomina και ο ένας δυο ονόματα. Ο ένας μάλιστα από τους Οκτάβιους

1. Βλ. Σαρικάκη, 'Αρχοντες, Α', σ. 162.

2. Βλ. Σαρικάκη, 'Αρχοντες, Α', σ. 138.

3. IG 225.

4. IG 566.

5. IG 133.

6. IG 137.

7. Βλ. Σαρικάκη, 'Αρχοντες, Β', σ. 51.

8. IG 68, 69.

9. IG 535.

10. IG 68.

11. IG 535.

12. IG 535.

13. IG 69.

14. IG 68, 69.

15. IG 69, 535.

(ο Γ. Οκταούσιος Φοντεϊός) έχει τρία ρωμαϊκά ονόματα· ωστόσο η χρήση του gentilicium Φοντεϊός ως cognomen και η ανάθεση που κάνει στο θεό Ύψιστο δείχνουν ότι δεν πρόκειται για γνήσιο Ρωμαίο πολίτη (negotiator).

Πιθανοί χορηγοί της Ρωμαϊκής πολιτείας τους ήταν ίσως οι Ρωμαίοι άρχοντες της Μακεδονίας C. Octavius, praetor pro consule το 60/59 π.Χ.¹ και ο Octavius Antoninus, legatus pro praetore το 120 μ.Χ.².

Ουήτιοι

Σε επιγραφή του 74/5 μ.Χ. αναφέρεται ένα άτομο με το gentilicium αυτό: ο Μ. Ουήτιος Πρόκλος³. Αν και φέρει τρία ρωμαϊκά ονόματα, η ανάθεση που κάνει στο θεό Ύψιστο δείχνει ότι πρόκειται για μέλος της ιουδαϊκής κοινότητας της Θεσσαλονίκης.

Για την πολιτογράφησή του ίσως είχε μεσολαβήσει ο Μ. Vettius Bolanus, ανθύπατος στο δεύτερο μισό του 1ου μ.Χ. αι.⁴. Οι άλλοι Ρωμαίοι άρχοντες της Μακεδονίας με το gentilicium Vettius⁵ θα πρέπει να αποκλειστούν ως χορηγοί, γιατί υπηρέτησαν στη Μακεδονία μισό περίπου αιώνα μετά το 74/5 μ.Χ.

Πόντιοι

Από επιγραφή του 261/2 μ.Χ. μας είναι γνωστοί δυο Πόντιοι, μέλη της τοπικής αριστοκρατίας: ο Πόντιος Ευάγγελος, αρχιερέας, και η κόρη του Ποντία Ζωσίμη⁶. Επίσης, από επιγραφή του πρώτου μισού του 3ου μ.Χ. αι. μας είναι γνωστή η Ποντία Καλλιστιανή, «ἀρχιέρεια ἀξιολογωτάτη ἐκ προγόνων»⁷, μέλος κι αυτή αριστοκρατικής οικογένειας.

Πιθανός χορηγός της Ρωμαϊκής πολιτείας τους θα μπορούσε να θεωρηθεί ο Α. Pontius Verus, ανθύπατος της Μακεδονίας στα τέλη του 2ου-αρχές 3ου μ.Χ. αιώνα⁸.

Σέξιτιοι

Σε επιγραφή του 2ου/3ου μ.Χ. αι. αναφέρεται μια τριμελής οικογένεια

1. Βλ. Σαρκάκη, 'Αρχοντες, Α', σ. 98.

2. Βλ. Σαρκάκη, 'Αρχοντες, Β', σ. 147.

3. IG 67.

4. Βλ. Σαρκάκη, 'Αρχοντες, Β', σ. 64.

5. Βλ. Σαρκάκη, 'Αρχοντες, Β', σ. 164.

6. IG 200. 7. IG 174, 194.

8. Βλ. Σαρκάκη, 'Αρχοντες, Β', σ. 99.

νεια Σεξτίων: ο Α. Σεξτίος Εύτακτος, σύζυγος της Σεξτίας Τερτύλλας και πατέρας της Σεξτίας Μαξίμης¹. Ίσως η οικογένεια όφειλε την civitas Romana στον P. Sextius Lippinus Tarquitianus, quaestor pro praetore της Μακεδονίας το 14 μ.Χ.², ή στον C. Sextius Martialis, procurator στα τέλη του 2ου μ.Χ. αιώνα³.

Τύλλιος

Από δυο επιγραφές του 3ου μ.Χ. αι. πληροφορούμαστε την ύπαρξη τεσσάρων ατόμων με το gentilicium Τύλλιος και ελληνικό cognomen· πρόκειται για τον [-Τ]ύλλιο Ανείκτο⁴, τον [-Τ]ύλλιο Αφροδείσιο⁵, την Τυλλία Αλεξάνδρα⁶ και την Τυλλία Λεύκη⁷. Η μια από τις γυναίκες (Τυλλία Αλεξάνδρα) ανήκε σε αριστοκρατική οικογένεια της Θεσσαλονίκης, αφού στην επιγραφή αναφέρεται ως συγγενής κάποιου «κρατίστου». Οι δυο άντρες πάλι θα πρέπει να ήταν απελεύθεροι, όπως συμπεραίνει κανείς από τα επωνύμιά τους.

Πιθανός χορηγός της civitas Romana στους Τύλλιους της Θεσσαλονίκης μπορεί να θεωρηθεί ο P (?) Tullius Varo, ανθύπατος της Μακεδονίας στα 79/96 μ.Χ.⁸.

Γ' Κατηγορία

Αυπρώνιοι

Μας είναι γνωστά από επιγραφή του 3ου μ.Χ. αι. δυο άτομα με το gentilicium αυτό: η Αυπρωνία Καλ[- -]⁹ και ο γιος της Αυπρώνιος Μάξιμος¹⁰. Την ελληνική τους καταγωγή προδίνει το cognomen της μητέρας· ενώ το γεγονός ότι η επιγραφή τους είναι γραμμένη σε βάση αγάλματος δείχνει ότι πρόκειται για μέλη της τοπικής αριστοκρατίας.

Δομίτιοι

Με το gentilicium Δομίτιος (ή Δομέτιος) μνημονεύονται σε επιγρα-

1. IG 504.

2. Βλ. Σαρκάκη, 'Αρχοντες, Β', σ. 155.

3. Βλ. Σαρκάκη, 'Αρχοντες, Β', σ. 188.

4. IG 247. 5. IG 247. 6. IG 210, 211.

7. IG 627.

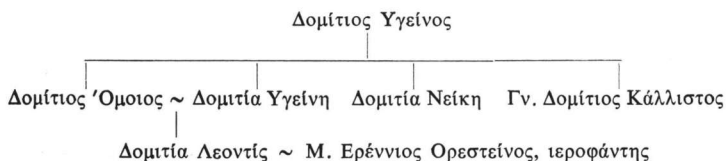
8. Βλ. Σαρκάκη, 'Αρχοντες, Β', σ. 61.

9. IG 218.

10. IG 218.

φές (του 253/4 μ.Χ.¹, του 1ου², του 2ου³, του 2ου/3ου⁴, του 3ου⁵ και του 4ου αι.⁶) της Θεσσαλονίκης είκοσι τέσσερα άτομα (δεκαεπτά άντρες και επτά γυναίκες). Τα έντεκα από τα άτομα αυτά φέρουν τρία nomina δηλαδή, εκτός από το gentilicium, κι ένα cognomen (ρωμαϊκό⁷ ή συνήθως ελληνικό)⁸. Τα υπόλοιπα δεκατρία άτομα έχουν, σύμφωνα με την ελληνική συνήθεια, δυο ονόματα· δηλαδή πλάι στο gentilicium Δομίτιος ένα cognomen (ρωμαϊκό⁹ ή συνήθως ελληνικό)¹⁰. Εκτός από ένα, όλα τα άτομα παραθέτουν τα ονόματά τους σε ονομαστική πτώση.

Από τους Δομίτιους της Θεσσαλονίκης ξεχωρίζει μια οικογένεια, της οποίας το γενεαλογικό δέντρο είναι το ακόλουθο¹¹:

Συγγενικές επίσης σχέσεις έχουν μεταξύ τους και άλλοι έξι Δομίτιοι: 1) ο Δομίτιος Αγαθόπους, σύζυγος της Δομιτίας Σεκούνδας¹², 2) ο Δομίτιος Διονύσιος, πατέρας του Δομίτιου Στατείλιου Διονύσιου¹³, 3) ο Τ. Δομίτιος Ονήσιμος, σύζυγος (;) της Δομιτίας Αμαραντίδος¹⁴.

Σχετικά με την κοινωνική τους θέση ή άλλη ιδιότητά τους, οι επιγραφές προσφέρουν στοιχεία για επτά άτομα· πρόκειται για έναν πολ(ε)ιτάρχη¹⁵, έναν πρεσβευτή που συμμετείχε σε πρεσβεία που είχε σταλεί στον αυτοκράτορα¹⁶, έναν ιερέα και αγωνοθέτη του θεού Φούλβου¹⁷, ένα

1. IG 167.

2. IG 259.

3. IG 241, 261, 435, 622, 700, 862, 982.

4. IG 19, 121, 435, 487, 726, 819, 862.

5. IG 487, 488.

6. IG 167, 777.

7. Γερμανός (IG 241 A II).

8. Δάφνις (IG 777), Διονύσιος (IG 167), Έρως (IG 259), Ηρακλ[ι-] (IG 982), Θράσων (Φ. Πέτσα, Χρονικά Αρχαιολογικά, «Μακεδονικά» 9, 1969, 143-144), Κάλλιστος (IG 435), Ονήσιμος (IG 862), Χαρίτινος (;) (IG 819 B).

9. Ιουλιανός (IG 622), Μουσώνιος (IG 261), Σεκούνδα (IG 726).

10. Αγαθόπους (IG 726), Αμαραντίς (IG 862), Διονύσιος (IG 167), Λεοντίς (IG 487, 488), Μύστα (IG 700), Νείκη (IG 435), Όμοιος (IG 487), Ονήσιμος (IG 862), Υγείνος (IG 435), Υγείνη (IG 435, 487), Φυλλίς (IG 121).

11. IG 487.

12. IG 726.

13. IG 167.

14. IG 862.

15. Φ. Πέτσα, Χρονικά Αρχαιολογικά, ό.π.

16. IG 19.

17. IG 167.

μέλος βακχικού θιάσου¹, ένα sodalis² και μια γυναίκα ιεροφάντη³. Επίσης, ανάμεσα στους Δομίτιους υπάρχουν κι ορισμένοι απελεύθεροι, όπως τουλάχιστον προδίνουν τα επωνύμιά τους (Αγαθόπους, Έρωσ, Ονήσιμος).

Η χορήγηση της civitas Romana στους Δομίτιους της Θεσσαλονίκης θα πρέπει μάλλον να σχετιστεί με την επιφανή ρωμαϊκή οικογένεια των Αινοβάρβων, που μέλη της τιμούνται σε επιγραφές της Αμφίπολης⁴ και της Αθήνας.

Λάρκιοι

Σε επιγραφή των αυτοκρατορικών χρόνων⁵ αναφέρονται τρεις Λάρκιες: η Λαρκία Ιρήνη, η Λαρκία Κρισπείνα και η Λαρκία Συνκλητική. Ίσως είχαν λάβει οι οικογένειές τους την civitas Romana από τον A. Larcus Macedo, legatus Augusti pro praetore της Γαλατίας (119-122 μ.Χ.) ή τον M. Larcus Priscus, quaestor της Ασίας⁶.

Ουαλέριοι

Σε επιγραφές της Θεσσαλονίκης, που χρονολογούνται το 261/2 μ.Χ.⁷, στο 2ο⁸ και στον 3ο/4ο μ.Χ. αιώνα⁹, μνημονεύονται τέσσερις Ουαλέριοι (Valerii): ο Ουαλέριος Αλέξανδρος¹⁰, ο Κ. Ουαλέρι(ος) Σωζομενός¹¹, η Ουαλερία Αλεξάνδρεια¹² και η Ουαλερία Τύχη¹³. Δυο από αυτούς ανήκαν στην τοπική αριστοκρατία, όπως δείχνει το αξίωμα της αρχιέρειας¹⁴ και η χρήση μαρμάρινης σαρκοφάγου¹⁵.

Η χορήγηση της Ρωμαϊκής πολιτείας τους δεν μπορεί να σχετιστεί με δυο Ρωμαίους άρχοντες της Μακεδονίας που είχαν το gentilicium Valerius, γιατί ο ένας από αυτούς είχε υπηρετήσει στη Μακεδονία σε πρώτη εποχή (2ο π.Χ. αι.)¹⁶ και ο άλλος μετά το 212 μ.Χ.¹⁷. Έτσι, είναι πιο πιθανή η συσχέτισή τους με τον Valerius Severus, ανθύπατο της Αχαΐας γύρω στα 116 μ.Χ.¹⁸.

1. IG 259.

2. IG 261.

3. IG 487.

4. ΜΠ 425.

5. SEG 30 (1980) 203, αρ. 644. (= ΑΔ 29, 1973/74, Χρονικά, Β³, 669).

6. Kleine-Pauly, III, 493-494.

7. IG 200.

8. IG 241 A II.

9. IG 591 C.

10. IG 591 C.

11. IG 241 A II.

12. IG 200.

13. IG 383.

14. IG 200.

15. IG 591 C.

16. Βλ. Σαρκάκη, 'Αρχοντες, Α', σ. 163.

17. Βλ. Σαρκάκη, 'Αρχοντες, Β', σ. 112.

18. CIG 1732 α.

Π ρ ο κ (ο) υ λ ε ι ο ς

Σε επιγραφές, που χρονολογούνται το 147 μ.Χ. και στον 1ο/2ο μ.Χ. αιώνα, αναφέρονται τρία άτομα με το gentilicium αυτό: ο Πρ(οκυλ)ήσιος Γλαυκίας¹, ο Προκυλείος Έβρος² και η Προκυλεία Τερψιχόρη³. Ο δεύτερος Προκυλείος, σύμφωνα με το κείμενο της επιγραφής, ήταν «πάτρων» της απελευθεράς Προκλείας Τερψιχόρης. Όπως δείχνει μάλιστα το επωνύμιο του (Έβρος), το πρόσωπο αυτό ήταν θρακικής καταγωγής.

Η πολιτογράφηση των προγόνων τους είχε γίνει ίσως από τον C. Procleius, φίλο του Οκταβιανού⁴.

Άτομα με άλλα σπάνια gentilicia

1. [-]ος Α π ρ ε ί κ ι ο ς, σύζυγος της Μακεδονίας. Σε επιγραφή του 2ου/3ου μ.Χ. αι.⁵.

2. Α ρ ν ό β ι ο ς [-]. Σε επιγραφή του 3ου μ.Χ. αι.⁶.

3. Α υ φ ω ν ί α Ε υ π ο ρ ί α. Σε επιγραφή του 2ου μ.Χ. αι.⁷.

4. Γ ε γ α ν ί α Ν ε ί κ η, σύζυγος του eques singularis Πετρώνιου Μεμμιανού. Σε επιτύμβια επιγραφή του 224/5 μ.Χ.⁸.

5. Δ ο σ έ ν ι ο ς Β ά κ χ ι ο ς, μέλος θρησκευτικού συλλόγου. Σε επιγραφή του 2ου μ.Χ. αι.⁹.

6. Λ. Κο μ ί ν ι ο ς Α γ α θ ή μ ε ρ ο ς, μέλος θρησκευτικού συλλόγου του θεού Ύψιστου, εβραϊκής καταγωγής. Σε επιγραφή του τέλους του 1ου μ.Χ. αι.¹⁰.

7. Γ. Λ ά π π ι ο ς Διογένης, πολ(ε)ιτάρχης. Σε επιγραφή χρονολογούμενη πριν από το 212 μ.Χ.¹¹. Ίσως η χορήγηση της civitas Romana στην οικογένειά του μπορεί να σχετιστεί με τον Lappius Maximus, ανθύπατο της Βιθυνίας (82-84 μ.Χ.)¹².

8. [-] Λ ί β ι ο ς Ύμνος. Σε επιτύμβια επιγραφή του 2ου/3ου μ.Χ. αι.¹³. Το gentilicium απαντά και στη Λακωνία, όπου συνδέεται με ένα Λίβιο, διοικητή της Αχαΐας στην εποχή του Αυγούστου και με ορισμένα μέλη (γυναίκες) αυτοκρατορικών οικογενειών¹⁴.

9. Κ. Μ ι ν ο ύ κ ι ο ς Ρούφος ο και Ερμής, εβραϊκής καταγωγής,

1. IG 939.

2. IG 691.

3. IG 691.

4. Kleine-Pauly, IV, 1149.

5. IG 749 A.

6. IG 247.

7. IG 864.

8. IG 495.

9. IG 58.

10. IG 69.

11. IG 127.

12. Kleine-Pauly, III, 491.

13. IG 748.

14. Βλ. H. B o x, Roman Citizenship in Laconia, JRS 22 (1932) 174.

όπως δείχνει η ανάθεση που κάνει στο θεό Ύψιστο (=Ιεχωβά) (τέλη του μ.Χ. αι.)¹. Ίσως χορηγός της civitas Romana να ήταν ο διοικητής της επαρχίας Ασίας (51/50 π.Χ.) Q. Minucius Thermus².

10. Τ. Ο υ ε τ τ ή δ ι ο ς Γλαύκος. Σε επιτύμβια επιγραφή του 2ου/3ου μ.Χ. αι.³. Πιθανός χορηγός της civitas Romana σε πρόγονό του ήταν ο Ρωμαίος διοικητής της Θράκης (88 μ.Χ.) Qu. Vettidius Bassus⁴.

11. Παιδανία Μοδεράτα, η «κρατίστη», σύζυγος του «κρατίστου» Κλαυδίου Ρουφριανού⁵. Ίσως χορηγός της civitas Romana να ήταν ο Ch. Pedanius Fuscus Salinator, ανθύπατος της Ασίας (98/9 μ.Χ.)⁶.

Γενικές διαπιστώσεις και συμπεράσματα

Από την έρευνά μας διαπιστώσαμε τετρακόσιες πενήντα δυο (452) περιπτώσεις πολιτογραφήσεων στη Θεσσαλονίκη (290 αντρών και 162 γυναικών)⁷, δηλ. έναν αριθμό πολύ αξιόλογο, αν τον συγκρίνει κανείς με τα αριθμητικά στοιχεία που έχουμε από άλλες πόλεις ή περιοχές⁸. Στο σύνολο των 452 πολιτογραφήσεων οι τριακόσιες τριάντα μία (331) (δηλ. το 73,2%) αφορούν άτομα της Α' κατηγορίας, οι εβδομήντα τέσσερες (74) (δηλ. το 16,4%) άτομα της Β' κατηγορίας και οι σαράντα επτά (47) (δηλ. το 10,4%) άτομα της Γ' κατηγορίας. Επίσης, παρατηρεί κανείς ότι στο σύνολο των 452 πολιτογραφημένων Θεσσαλονικέων οι τριακόσιοι δυο (302) (δηλ. το 66,8%) φέρουν αυτοκρατορικά gentilicia, οι εκατόν τρεις (103) (δηλ. το 22,8%) gentilicia Ρωμαίων αρχόντων της επαρχίας Μακεδονίας (οι 29 με βεβαιότητα και οι 74 με πιθανότητα) και οι υπόλοιποι σαράντα επτά (47) (δηλ. το 10,4%) έχουν gentilicia Ρωμαίων αρχόντων γειτονικών ρωμαϊκών επαρχιών ή άγνωστων επιφανών Ρωμαίων, στους οποίους όφειλαν την πολιτογράφησή τους.

1. IG 68.

2. Bl. D. M a g i e, Roman Rule in Asia Minor, II, Princeton 1950, σ. 1579.

3. IG 458.

4. Bl. A. S t e i n, Römische Reichsbeamte der Provinz Thracia, Sarajevo 1920, 8-10.

5. IG 211.

6. Kleine-Pauly, IV, 578, αρ. 2.

7. Πρβ. και ογδόντα έξι (86) άτομα (Αυρήλιους) της Θεσσαλονίκης, που είχαν λάβει την civitas Romana με την εφαρμογή της constitutio Antoniniana: Δ. Σ α μ σ ά ρ η, Εφαρμογή και συνέπειες του διατάγματος του Καρακάλλα (constitutio Antoniniana) στη Μακεδονία, στον «Τιμητικό τόμο για τον Καθηγητή Κωνστ. Βαβούσκο» (υπό εκτύπωση).

8. Πρβ. π.χ. την περίπτωση της Θράκης, όπου μας είναι γνωστές από ο λ ό κ λ η ρ η την επαρχία (ως το 211 μ.Χ.) διακόσιες πενήντα έξι (256) συνολικά πολιτογραφήσεις (Σ α μ σ ά ρ η, Έρευνες στη Θράκη, 277).

Από τα χρονολογικά στοιχεία που αντλούμε από τις επιγραφές φαίνεται καθαρά ότι σε ελάχιστες μόνο περιπτώσεις έχουμε άμεση χορήγηση της Ρωμαϊκής πολιτείας· στη συντριπτική πλειοψηφία τους οι πολιτογραφήσεις αφορούν απογόνους (πρώτης, δεύτερης κλπ. γενιάς) προσώπων που είχαν ευεργετηθεί με την απονομή της *civitas Romana*. Αυτό το διαπιστώνει κανείς από το γεγονός ότι η πλειοψηφία των επιγραφών χρονολογούνται στο 2ο και 3ο μ.Χ. αιώνα. Εξάλλου σε ορισμένες περιπτώσεις η παρουσία δυο ρωμαϊκών ονομάτων γένους μαρτυρεί τη διπλή χορήγηση της *civitas Romana* σε διάφορα μέλη οικογενειών· δηλ. μπορεί ένα άτομο να είχε λάβει το δικαίωμα του Ρωμαίου πολίτη από κάποιον αυτοκράτορα π.χ. της Φλαβιανής δυναστείας και αργότερα κάποιος απόγονός του να έλαβε για δεύτερη φορά την *civitas Romana* από κάποιον αυτοκράτορα π.χ. της δυναστείας των Αντωνίνων.

**Α' ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΟΓΡΑΦΗΣΕΩΝ ΜΕ ΒΑΣΗ
ΤΑ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΑ GENTILICIA**

Δυναστεία	Gentilicia	Αριθμός ατόμων	Συνολικός αριθμός πολιτογραφήσεων	Ποσοστιαία αναλογία
Ιουλιο-Κλαυδιανή	Ιούλιοι	92	159	52,6 %
	Κλαύδιοι	67		
Φλαβιανή Αντωνίνων	Φλάβιοι	46	92	30,5 %
	Αίλιος	71		
	Μ. Αυρήλιος	12		
	Ούλπιοι	9		
Σεβήρων	Σεπτίμιοι	5	5	1,7 %
		Σύνολο	302	

**Β' ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΒΕΒΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΟΓΡΑΦΗΣΕΩΝ ΜΕ ΒΑΣΗ
ΤΑ GENTILICIA ΡΩΜΑΙΩΝ ΑΡΧΟΝΤΩΝ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ**

Gentilicium	Αριθμός ατόμων	Χρονολογία πολιτογράφησης
Ακείλιοι	3	45 π.Χ.
Κάσσιοι	15	1ο π.Χ. ή 1ο μ.Χ. ή 2/3ο αι.
Μινίκιοι	2	117 μ.Χ.
Νόβιοι	1	πρώτο μισό 2ου μ.Χ. αι.
Σκρειβάνιοι	3	75-2 π.Χ.
Φάβιοι	4	τέλη 2ου μ.Χ. αι.
Φοντείοι	1	77/6 π.Χ.
Σύνολο	29	

Με βάση τα ανθρωπωνυμικά, χρονολογικά και άλλα στοιχεία που προκύπτουν από την έρευνά μας, μπορεί κανείς να παρακολουθήσει την ιστορία των ατομικών χορηγήσεων και της διάδοσης της civitas Romana, η οποία συνάπτεται άμεσα με την πολιτογραφική πολιτική των Ρωμαίων και το νομικό εκρωμαϊσμό των Θεσσαλονικέων. Έτσι, τα στοιχεία αυτά οδηγούν στη διαπίστωση ότι το φαινόμενο των πολιτογραφήσεων εμφανίζεται γύρω στις αρχές του 1ου π.Χ. αι. (πρβ. τους πίνακες Β' και Γ') και προσλαμβάνει μεγάλες διαστάσεις κατά την περίοδο της Ιουλαιο-Κλαυδιανής δυναστείας, αφού στο σύνολο των τριακοσίων δύο (302) πολιτογραφήσεων που είχαν γίνει από Ρωμαίους αυτοκράτορες οι εκατόν πενήντα εννιά (159) (δηλ. το 52,6%) οφείλονταν σε αυτοκράτορες της δυναστείας αυτής (πρβ. στατιστικό πίνακα Α')· επίσης, αρκετές πολιτογραφήσεις είχαν γίνει από Ρωμαίους άρχοντες που υπηρέτησαν στη Μακεδονία κατά την περίοδο αυτή (πρβ. τους πίνακες Β' και Γ'). Από τους αυτοκράτορες της δυναστείας αυτής πιο γενναιόδωροι χορηγοί της civitas Romana σε Θεσσαλονικείς θα πρέπει να υπήρξαν ο Αύ-

Γ' ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΠΙΘΑΝΩΝ ΠΟΛΙΤΟΓΡΑΦΗΣΕΩΝ ΜΕ ΒΑΣΗ
ΤΑ GENTILICIA ΡΩΜΑΙΩΝ ΑΡΧΟΝΤΩΝ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Gentilicium	Αριθμός ατόμων	Χρονολογία πολιτογράφησης
Αιμίλιοι	2	33-23 π.Χ. ή 60/59 π.Χ.
Άννιοι	9	114 μ.Χ.
Αντώνιοι	8	1ο π.Χ. ή 1ο μ.Χ. αι.
Αρρούντιοι	2	πρώτο μισό 2ου μ.Χ. αι.
Βαίβιοι	2	79-84 μ.Χ.
Γεμείνιοι	4	γύρω στα 170 μ.Χ.
Ιούνιοι	4	1ο π.Χ. ή 2ο μ.Χ. αι.
Κορνήλιοι	11	μέσα 2ου μ.Χ. αι.
Κλώδιοι	4	μέσα 2ου μ.Χ. αι.
Λικίννιοι	1	μέσα 1ου μ.Χ. αι.
Λόλλιοι	1	19/8 π.Χ.
Λουκίλιοι	3	63/4 μ.Χ.
Μάρκιοι	4	57-55 π.Χ. ή 42-40 π.Χ.
Μέμμιοι	4	35-44 μ.Χ.
Οκτάβιοι	4	60/59 π.Χ. ή 120 μ.Χ.
Ουήττιοι	1	δεύτερο μισό 1ου μ.Χ. αι.
Πόντιοι	3	2ο/3ο μ.Χ. αι.
Σέξτιοι	3	14 μ.Χ. ή τέλη 2ου μ.Χ. αι.
Τύλλιοι	4	79-96 μ.Χ.
Σύνολο	74	

γουστός¹, ο Κλαύδιος² και ο Νέρωνας.

Κατά τις επόμενες αυτοκρατορικές δυναστείες ο ρυθμός των πολιτογραφήσεων παρουσιάζει διάφορες αυξομειώσεις (πρβ. το στατιστικό πίνακα Α'). Έτσι, παρατηρείται μια εντυπωσιακή μείωση των πολιτογραφήσεων (κατά 37,3 ποσοστιαίες μονάδες) στην εποχή των Φλαβίων, στη συνέχεια μια σημαντική αύξησή τους (κατά 15,2 ποσοστιαίες μονάδες) στην εποχή των Αντωνίνων και τελικά γίνονται σχεδόν ανύπαρκτες στα χρόνια των Σεβήρων (ως το 212 μ.Χ.). Όπως δείχνει το αυξημένο ποσοστό των νέων Ρωμαίων πολιτών με το *gentilicium* Αίλιος (πρβ. στατιστικό πίνακα Α'), ο αυτοκράτορας εκείνος, που υπήρξε πιο γενναιοδωρος στην απονομή της *civitas Romana* (από το 69 μ.Χ. ως το 212 μ.Χ.), ήταν ο Αδριανός, γνωστός γενικά για τη φιλελληνική του πολιτική.

Όσον αφορά τις κοινωνικές διαστάσεις του φαινομένου των πολιτογραφήσεων, διαπιστώνει κανείς ότι στο σύνολο των τετρακοσίων πενήντα δύο (452) πολιτογραφήσεων οι εκατόν εβδομήντα οκτώ (178) περιπτώσεις (δηλ. περίπου το 40%) αφορούν μέλη της τοπικής αριστοκρατίας. Συγκεκριμένα πρόκειται για εκατό δέκα (110) άτομα που κατείχαν (οι ίδιοι ή στενοί συγγενείς τους) κάποιο δημοτικό ή επαρχιακό αξίωμα και για εβδομήντα περίπου άτομα που την αριστοκρατική τους καταγωγή υποδηλώνουν εξωτερικά κριτήρια (χρήση σαρκοφάγων κλπ.). Το υψηλό αυτό ποσοστό (40%) των μελών της τοπικής αριστοκρατίας δείχνει την ιδιαίτερη εύνοια των Ρωμαίων προς την κοινωνική αυτή τάξη, η οποία αποτέλεσε τη βάση της ρωμαϊκής εξουσίας στην πόλη και γενικότερα στην επαρχία.

Τέλος, ενδιαφέροντα στοιχεία αποκομίζονται από την έρευνά μας σχετικά με το πρόβλημα που αφορά τις συνέπειες της διάδοσης της *civitas Romana* στον εκρωμαϊσμό των Θεσσαλονικέων. Με βάση λοιπόν τα στοιχεία αυτά καταλήγει κανείς στη γενική διαπίστωση ότι η διάδοση της *civitas Romana* και η απόκτηση του δικαιώματος του *civis Romanus* από *peregrinos* της Θεσσαλονίκης είχαν ως φυσική συνέπεια μόνο το νομικό εκρωμαϊσμό τους· δεν είχαν όμως τόσο σοβαρές συνέπειες στον ανθρωπωνυμικό εκρωμαϊσμό, ώστε να μεταβάλουν την ανθρωπωνυμική φυσιολογία της πόλης· κι αυτό μάλιστα παρόλο που το ρωμαϊκό *gentilicium* μεταβιβαζόταν από γενιά σε γενιά και αρκετές οικογένειες

1. Ίσως δεν είναι άσχετος και με το γεγονός αυτό, ανάμεσα στα άλλα, ο ανδριάντας του αυτοκράτορα στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Θεσσαλονίκης.

2. Γενικά για την πολιτογραφική πολιτική του, που ευνόησε την αύξηση των πολιτογραφήσεων σε ολόκληρο το Ρωμαϊκό κράτος, πρβ. τις αρχαίες μαρτυρίες: Σ α μ - σ ά ρ η, Έρευνες στη Θράκη, 135, σημ. 7.

το διατήρησαν—ίσως από «σνομπισμό»—ακόμη και μετά το 212 μ.Χ., όταν δηλ. έπαψε πια να έχει νομική σημασία. Φαίνεται τελικά πως λίγοι θα ήταν οι Θεσσαλονικείς που με την απόκτηση της *civitas Romana* απόλεσαν τα ελληνικά τους ονόματα.

Έτσι διαπιστώνει κανείς ότι οι ρωμαϊκές επιδρόσεις στην ανθρωπωνυμία ήταν καθαρά τυπολογικές και αφορούσαν είτε την υιοθέτηση τριών ονομάτων (μέ ελληνικό όμως *cognomen*), σύμφωνα με το ρωμαϊκό ονοματολογικό σύστημα των *tria nomina*, είτε την παράθεση των (δύο ή τριών) ονομάτων τους σε ονομαστική πτώση. Η τελευταία ρωμαϊκή επίδραση είχε θίξει τη συντριπτική πλειοψηφία των πολιτογραφημένων Θεσσαλονικέων, ενώ το σύστημα των *tria nomina* το είχε υιοθετήσει ένα ποσοστό περίπου 47% από τους νέους Ρωμαίους πολίτες.

Το γενικό συμπέρασμα, στο οποίο καταλήγει κανείς από την έρευνα των ατομικών χορηγήσεων της *civitas Romana*, είναι ότι η Θεσσαλονίκη, ως πρωτεύουσα της ρωμαϊκής επαρχίας Μακεδονίας και ως έδρα των ρωμαϊκών επαρχιακών αρχών, ευνοήθηκε ιδιαίτερα από την πολιτογραφική πολιτική των Ρωμαίων.

SUMMARY

Dimitrios C. Samsaris, The individual grants of the Roman citizenship (*civitas Romana*) and its expansion in the Roman province of Macedonia (I. The case of Thessaloniki, capital of the province).

In the frame of a wider study on the subject of the grant of the Roman citizenship and the expansion of the Roman civil law in the Roman provinces of the Balkan Peninsula, we publish here the results of our research concerning the city of Thessaloniki, capital of the Roman province of Macedonia and seat of the provincial Roman magistrates. Meanwhile we have already published the results of our research concerning the Roman province of Thrace (Dim. C. Samsaris, Research on the history, topography and cults of the Roman provinces of Macedonia and Thrace, V. The policy of the Roman Emperors concerning the Roman citizenship and the expansion of the Roman civil law in the Roman province of Thrace, Thessaloniki 1984, pp. 131 sqq.) Our study on the consequences and application of the *constitutio Antoniniana* in the Roman province of Macedonia, is going to be published in the near future.

After having discussed the various problems on the method for identifying the *peregrinos* who became Roman citizens, we came to the conclusion that we can classify them into three groups, according to the reliability of their identification through the inscriptions.

The first group consists of: 1) those bearing the *gentilicia* of Emperors (302 persons): 71 *Aelii*, 12 *M. Aurelii*, 92 *Iulii*, 67 *Claudii*, 9 *Ulpii*, 5 *Septimii* and 46 *Flavii*; 2) those bearing the *gentilicia* belonging to Roman magistrates of the Macedonia province; those are 29 persons: *Acilii*, *Cassii*, *Minicii*, *Novii*, *Scribonii*, *Fabii* and *Fontei*. In the second group we can classify 74 persons with a *gentilicium* common among the Roman magistrates of the Macedonia province and the Italian traders (*negotiatores*): *Aemilii*, *Annii*, *Antonii*, *Arruntii*, *Baebii*, *Geminii*, *Iunii*, *Cornelii*, *Clodii*, *Licinii*, *Lollii*, *Lucilii*, *Marcii*, *Memmii*, *Octavii*, *Pontii*, *Sextii*, *Tulii*, *Vettii*. Finally in the third group we can count 47 persons bearing a *gentilicium* to be found in the neighbouring Roman provinces (Achaia, Asia, Thrace) or a rare *gentilicium* of unknown origin: *Aupronii*, *Apreicii*, *Arnobii*, *Cominii*, *Domittii*, *Larcii*, *Valerii*, *Vettidii* etc.

The article ends with general conclusions and verifications. Thus we establish that the *peregrini* of Thessaloniki who had become Roman citizens reach the considerable number of 452: 331 persons (73,2%) of the first group, 74 persons (16,4%) of the second group and 47 persons (10,4%) of the third. We also find out that on a whole of 452 persons who received the Roman citizenship 302 (66,8%) are bearing the *gentilicium* of the Emperors, 103 (22,8%) a *gentilicium* common to Roman magistrates of the Macedonia province and 47 persons (10,4%) are bearing a *gentilicium* of unknown origin or a *gentilicium* to be found among the magistrates of the neighbouring Roman provinces. Also taking into consideration the chronological facts, we come to the conclusion that the grant of the Roman citizenship to the *peregrinos* of Thessaloniki begins early in the 1st c BC and is growing during the period of Iulii-Claudii dynasty. During the following dynasties the naturalizations' rhythm is varying. Thus we have the highest percentage in the period of the Antonins with a peak during the reign of the emperor Adrien, known for his philhellenic policy.

With regard to the social dimensions of the naturalizations' phenomenon, we notice that a high percentage of the 40% affects members of the local aristocracy. This indicates that this particular social class was the foundation upon which the Roman power was based.

Finally our research has proved that: 1) the expansion of the Roman civil law in Thessaloniki did not result in the Romanization of its inhabitants; 2) this city, as capital of the Roman province of Macedonia, was especially favoured by the Roman policy concerning the individual grants of the Roman citizenship.